

GAZ OSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1980 SONRASI KAMU GELİRLERİLE EĞİTİM HARCAMALARI ARASINDAKİ

İLİŞKİ: GRANGER NEDENSELLEK ANALİZİ

Hazırlayan

Alper TIRYAK

Maliye Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Halit ÇİÇEK

TOKAT – 2013

1980 SONRASI KAMU GELİRLERİ İLE EĞİTİM HARCAMALARI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 05 / 12 / 2013

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Doç. Dr. Halit ÇİÇEK

Üye: Doç. Dr. Cuma ÇATALOLUK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Baki DEMİREL

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 15/11/2013 tarih ve 23 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Ali AÇIKEL

Mühür
İmza

T.C.

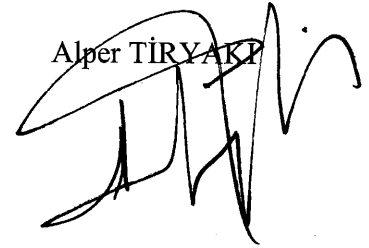
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

20 / 12 / 2013

Alper TIRYAKI

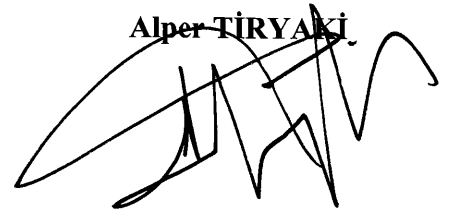
TEŞEKKÜR

21. yüzyılda hızla gelişen teknolojiler ve teknolojinin beraberinde getirdiği gereksinimler, bilgiye olan ihtiyacı ön plana çıkarmıştır. Bilgi, insan tarafından verilmekte ve yine insan tarafından alınmaktadır.

İnsanın eğitimi ve eğitimin önemli bir finansal kaynağını karşılayan kamu gelirlerinin birbirlerine olan etkilerinin incelendiği bu çalışmada, 1980 ile 2012 yılları arasındaki verilere çeşitli analizler yapılarak analiz sonuçları yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle tezin başlangıcından sonuna kadar yardımlarını ve önerilerini eksik etmeyen danışmanım Doç. Dr. Halit ÇİÇEK'e, Ordu Üniversitesi Ünye İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı Yrd. Doç. Dr. Nedim Dikmen'e yaptıkları katkı ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Alper TIRYAKI

İTHAF

Çok kıymetli aileme ...

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 1980 sonrası eğitim harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaçla 1980 ile 2012 yılları arasındaki veriler dikkate alınarak ilişkinin varlığı ve yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, eğitime ilişkin temel bilgiler verildikten sonra, eğitim harcamalarının Türkiye ekonomisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, kamu gelirlerine ilişkin genel bilgiler ve kamu gelirlerinin 1980'den 2012'ye kadar olan dönemdeki değişimi incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, eğitim harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişki 1980–2012 dönemine ait verileri, analiz kapsamı içerisinde çeşitli analizler yapılarak Türkiye için incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Kamu Gelirleri, Nedensellik Analizi.

ABSTRACT

The purpose of the study is to describe whether there is a long term relationship between Educational expenses and public incomes. For this purpose, the reality and direction of the relationship have been studied by considering the data between the years 1980 and 2012.

In the first part of, after the basic information related with Education was given, the place of the Educational expenses in Turkish Economy was explained and figured out. In the second part, general information about public incomes and change in public incomes from 1980 to 2012 have been studied.

In the third part of the study, the relationship between educational expenses and public incomes analyzing the data belonging to 1980–2012 have been examined for Turkey.

Key Words: Education, Public incomes, Reasoning Analyze.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
İTHAF	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK EĞİTİM VE EĞİTİM HARCAMALARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

1.1. EĞİTİMİN TANIMI	2
1.2. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI	3
1.3. EĞİTİM HARCAMALARININ TANIMI	6
1.4. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN AMAÇLARI.....	9
1.4.1. Türk Eğitim Sisteminin Genel Amaçları.....	9
1.4.2. Türk Eğitim Sisteminin Özel Amaçları.....	10

1.5. HARCAMA TÜRLERİNE GÖRE EĞİTİM HARCAMALARI.....	10
1.5.1. MEB Bütçe Harcaması.....	13
1.5.2. YÖK ve Üniversitelerin Bütçe Harcaması	16
1.5.3. Diğer Eğitim Harcamaları	20
1.6. EĞİTİM HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI İÇİNDEKİ YERİ	28
1.7. 1980 SONRASI EĞİTİM HARCAMALARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ	28

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ VE KAMU GELİRLERİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

2.1. KAMU GELİRLERİ.....	33
2.2. KAMU GELİRLERİNİN TÜRLERİ.....	33
2.2.1. Vergiler.....	34
2.2.2. Harçlar	36
2.2.3. Resimler.....	37
2.2.4. Şerefiyeler	38
2.2.5. Parafiskal Gelirler.....	38
2.2.6. Faiz, Para ve Vergi Cezaları.....	39
2.2.7. Mali Tekeller	41

2.2.8. Mülkiyet ve Teşebbüs Gelirleri.....	42
2.2.9. Borçlanma Gelirleri.....	44
2.2.10. Fonlar.....	45
2.2.11. Devletlerarası Yardımlar.....	45
2.2.12. Diğer Kamu Gelirleri.....	46
2.3. 1980 SONRASI KAMU GELİRLERİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ İLE EĞİTİM HARCAMALARI

ARASINDAKİ İLİŞKİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	59
3.1.1. Araştırmanın Amacı.....	60
3.1.2. İlgili Araştırmalar.....	60
3.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM.....	61
3.2.1. Model ve Veri Seti.....	62
3.2.2. Serilere İlişkin Grafikler.....	63
3.3. ZAMAN SERİLERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	63
3.3.1. Zaman Serilerinin Özellikleri.....	65
3.3.2. Zaman Serisi Analizi.....	66
3.4. ZAMAN SERİLERİNDE DURAĞANLIK.....	66

3.4.1. Durağanlığın Sağlanması	68
3.4.2. Durağanlığın Sağlanması için Birim Kök Testleri	68
3.4.2.1. Geniřletilmiř Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi	69
3.4.2.2. Philips Perron Birim Kök Testi	72
3.4.2.3. Regresyon Analizi	74
3.4.2.4. Var Modeli	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
3.4.2.5. Johansen Eşbütünleşme Analizi	78
3.4.2.6. Granger Nedensellik Testi	78
3.5. ANALİZ SONUÇLARININ YORUMLANMASI	81
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
YARARLANILAN İNTERNET SAYFALARI	94
ÖZGEçMİř	95

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1.1: MEB Bütçe Harcaması (Bin TL)	14
Tablo-1.2: YÖK ve Üniversitelerin Bütçesi (Bin TL)	17
Tablo-1.3: MEB, YÖK ve Üniversitelerin Bütçesi (Bin TL)	19
Tablo-1.4: Toplam Eğitim Harcamalarının Dağılımı ile Halkın ve İl Özel İdarelerinin Yaptığı Eğitim Harcamalarının Toplam Eğitim Harcamasına Oranı	21
Tablo-1.5: Göreli Olarak Tüm Eğitim Düzeyleri İtibarıyla Kamu ve Özel Sektör Harcamalarının Yüzde Dağılımı (2005)	22
Tablo-1.6: Yıllar İtibarıyla Dershane ve Dershane Öğrenci Sayıları	24
Tablo-1.7: Genel Bütçeli İdarelerin Toplam Bütçesi ile Genel Bütçeye Dâhil Bazı Kurumların Yıllar İtibarıyla Bütçe Büyüklükleri ve Genel Bütçeye Oranları (2006-2012)	26
Tablo-1.8: Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Ayrımı ve Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı (2006-2012)	27
Tablo-1.9: Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim Hizmetleri Kaleminin İçerik Olarak Dağılımı ve Harcamalarının Eğitim Hizmetlerine Oranı (2006-2012)	28
Tablo-1.10: Eğitim Harcamalarının Konsolide- Merkezi Yönetim Bütçe ve GSYİH İçerisindeki Payı (%)	30
Tablo-1.11: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Yıllar İtibarıyla Yapılan Kamusal Eğitim Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	31
Tablo-1.12: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde İlköğretimden Yükseköğretime Kadar Öğrenci Başına Yapılan Yıllık Kamusal Harcama (Dolar bazında).....	32

Tablo-2.1: Faiz, Pay ve Cezaların Genel Bütçe Gelirlerine Oranı	39
Tablo-2.2: Faiz, Pay ve Cezaların İçerik Olarak Dağılımı ve Kalemlerin Faiz, Pay ve Cezalara Oranı	41
Tablo-2.3: Vergi Dışı Gelirler ile Mülkiyet ve Teşebbüs Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirlerine Oranı.....	42
Tablo-2.4: Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri Kalem İçeriği ve Kalemlerin, Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirlerine Oranı	43
Tablo-2.5: Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	48
Tablo-2.6: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı	50
Tablo-2.7: Gelir, Kurumlar ve KDV'nin Vergi Gelirlerine Oranı (%)	52
Tablo-3.1: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları	71
Tablo-3.2: Optimal Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	72
Tablo-3.3: SPSS Regresyon Model Özeti Tablosu	75
Tablo-3.4: Anova	75
Tablo-3.5: Katsayılar Tablosu	76
Tablo-3.6: VAR (Hata Düzeltme) Tablosu	77
Tablo-3.7: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları	78
Tablo-3.8: Granger Nedensellik Test Sonuçları.....	79

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1.1: MEB'e ait Eğitim Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Dağılımı	15
Grafik-1.2: YÖK ve Üniversitelerin Eğitim Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Dağılımı	18
Grafik-2.1: 1980-2012 Yılları Arasında Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri İçerisindeki Pay	51
Grafik-3.1: Eğitim Harcaması ile Kamu Gelirlerinin Grafikselleştirilmesi	63
Grafik-3.2: Logaritması Alınmış Serilerin Birinci Derece Fark Grafikleri	74

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliđi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller Testi
AIC	: Akaike Information Criterion
BÜMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
FPE	: Final Prediction Error
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSM	: Küresel Mobil İletişim Sistemi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HQ	: Hannan-Quinn Information Criterion
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKDF	: Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KMYKK	: Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
LR	: Like lihood
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi

PP	: Phillips Peron Testi
SC	: Shwarz Information Criterion
SK	: Sayılı Kanun
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliđi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	: Hata Düzeltme Modeli
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

G R

Dünya var oldukça önemini kaybetmeyecek olan belki de en önemli konulardan bir tanesi e itimdir. E itimin yarı kamusal bir mal ve hizmet olması dolayısıyla hem devlet hem de özel sektör tarafından topluma sunulmaktadır. Topluma sunulan bu hizmetin artması, hem birey hem de ülkemiz açısından önem arz etmektedir. Bu bakımdan e itim hizmetinin finansal kaynağını oluşturan kamu gelirlerinin yeterli bir şekilde e itim hizmetlerine aktarılması gerekmektedir.

Çalışmanın temel amacı, yapılan e itim harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkinin çeşitli istatistiksel yöntemlerle tespit edilmesi olup, 1980 ile 2012 yıllarını kapsayan toplam 33 adet veri kullanılmıştır.

Birinci bölümde genel olarak e itim ve e itim sistemimizin genel ve özel amaçları belirlenmiş sonrasında ise e itim harcamalarının ekonomik tasnife göre ayırım yapılmış ve e itim hizmetlerinin içeriği belirlenmiş çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise kamu gelirleri türlerine ayrılarak, 1980'den 2012'ye kadar kamu gelirlerindeki değişim incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise, e itim harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkinin analizi yapılarak, bu analizin sonuçları tablolarla izlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada Eviews 7.1 paket programı ile SPSS istatistik programı yazılımlarından yararlanılmıştır.

Sonuç kısmında ise ulaşılan ampirik bulgular değerlendirilmiştir.

B R NC BÖLÜM

GENEL OLARAK E T M VE E T M HARCAMALARININ TÜRK YE EKONOM S NDEK YER

1.1. E T M N TANIMI

E itim, insanın do umundan ölümüne kadarki geli me a amalarının tümünün toplamı olup, toplumsal hayatta var olabilme sürecinde ihtiyaç duyabilece i bilgi ve becerileri kazanım faaliyetlerinin toplamı olarak tanımlanabilir. E itim, aynı zamanda bireyin toplumsal yapı içerisindeki rolünü belirleyerek, bireyin toplumsal faydaya katkı sa lamasını da hedeflemektedir. A a ıda e itim ile ilgili çe itli tanımlara de inilmi tir.

Durkheim'a göre e itim; toplumsal ve fiziki çevrenin insan üzerinde meydana getirdi i etkilerden olu maktadır. Kant'a göre e itim, insanın mükemmelle tirilmesidir. H. Spencer ve Herbort'a göre e itim, insan ve toplum hayatının iyile tirmesine yönelik etkinliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Dü ünürlerden bir kısmı e itimi sadece bireysel yönden tanımlamaya çalı ırken, bazıları da e itimi bireye ba lamakla beraber toplumsal ya antının iyile tirilmesine yönelik faaliyetler olarak tanımlamaktadır (Ortaç, 2003:1).

E itim, bireye yönelik olmakla beraber toplumsal yönü daha a ır basmaktadır. E itim, bireyin davranı larında istenilen de i menin sa lanması sürecidir. E itimin asıl amacı, ö renmedir. Ki inin davranı larında, kalıcı bir de i menin olması demektir. Bireyin davranı larında böyle bir de iklik oldu u zaman, onun yeni davranı ı ö rendi i kabul edilir (Tedimen, 1972:33). E itim, bir toplumda büyük bir kısmı üretken olan insan kaynaklarının üretim sürecinde devreye alınmasına ili kin yapılan

faaliyetler bütünlü ü olarak tanımlanabilir. Di er bir ifadeyle e itim insan kaynaklarını yeti tirme sürecidir (Bircan, 1998: 561).

E itim; bireyin ve toplumun geli mesini sa layan, ekonomik kalkınmayı destekleyen, kültürel de erleri koruyup geli tirerek gelecek nesillere aktarılmasını sa layan ertelenemez ve vazgeçilemez çok önemli bir süreçtir. Bunun içindir ki, bir ülkenin e itim sistemi, o ülkenin kendisini nasıl tanımladı nın ve kendisine nasıl bir gelecek hazırladı nın en önemli göstergesidir (Karaarslan, 2005:1).

Yeni ku akların toplumsal ya ama hazırlanırken ihtiyaç duyaca ı bilgi, beceri, anlayı lar ve sa lıklı bir ki ilik yapısı elde etmelerine yardım etme etkinli i olarak tanımlanan e itim, aynı zamanda bireyin davranı nda kendili inden veya bir etkilenme sürecine ba lı olarak istendik de i me meydana getirebilme sürecidir. E itim süreci bireyin toplumsal yapı açısından ekillendirilerek, topluma kazandırılmasını hedef alan ve olu ması istenilen de i ikliklerin, tutum ve davranı larına yansımaları amaçlayan yönelimlerle de biçimlenmektedir. E itim, fizik ve toplumsal çevrenin insan üzerinde meydana getirdi i etkidir. Nihayetinde e itim; insanın mükemmelle tirilmesi, bireyin kendisi ve ba kaları için mutluluk aracı ve insana daha iyi ya am olanakları sa layan etkinliklerin tümü olarak genelle tirilebilecek bir tanımlama içine sokulabilir (Ho görür ve Gezin, 2005).

1.2. TÜRK E İTİM SİSTEMİNİN YAPISI

Türkiye’de e itim sisteminin yasal dayana ı, 1982 Anayasasının Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümündeki “E itim ve Ö renim Hakkı ve Ödevi” ba lı ı altında bulunan 42. maddesi ile düzenlenmi tir. Buna göre; “E itim ve Ö renim, Atatürk lke ve nkılâpları do rultusunda ça da bilim ve e itim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır... Özel ilk ve orta dereceli okulların ba lı

oldu u esaslar, Devlet okulları ile eriilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Devlet, maddî imkânlardan yoksun ba arılı ö rencilerin, ö renimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve ba ka yollarla gerekli yardımları yapar... ”

Düzenlemeye göre e itim sistemimizin, hem ça da hem de Atatürk lke ve nkılâpları do rultusunda yapılmasını, devlete e itim hizmetini denetleme görevini vermesini ve de maddi imkânlara bakılmaksızın okumak isteyen ba arılı ö rencilerin bu imkândan mahrum bırakılmamasını kabul etmiştir. Bu görev de Milli E itim Bakanlığı ve Yüksekö retim Kurulu Ba kanlığı tarafından yerine getirilmektedir.

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli E itim Temel Kanununun 18. kanun maddesine göre; Milli E itim Sistemi, “örgün e itim” ve “yaygın e itim” olmak üzere, iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün e itim, belirli ya grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında verilen düzenli e itimdir (MEB, 2012).

Örgün e itim, okul öncesi e itim, yaz okulu, gezici sınıf, ilkö retim kurumları, açık ö retim ortaokulu, ortaö retim, genel orta ö retim, mesleki ve teknik ortaö retim, açık ö retim lisesi ve yüksekö retim kurumlarını kapsamaktadır.

Yaygın e itim, örgün e itim yanında veya dı nda düzenlenen e itim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Yaygın e itimin özel amacı, millî e itimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün e itim sistemine hiç girmemiş olan veya herhangi bir kademesinde bulunan, ya da bu kademedен çıkmış vatandaşlara örgün e itimin yanında veya dı nda;

*Okuma-yazma ö retmek, eksik e itimlerini tamamlamaları için sürekli e itim olana ğı hazırlamak,

*Bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere uyumlarını kolaylaştırıcı eğitim olanağı sağlamak,

*Millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici nitelikte eğitim yapmak,

*Toplu yaşam, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayışı ve alışkanlıkları kazandırmak,

*Ekonominin gelişimi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslek edinmelerini sağlayıcı olanaklar hazırlamak,

*Beslenme ve sağlıklı yaşam tarzını benimsetmek,

*Çeşitli mesleklerde çalışanlara, gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak,

*Bölgelerinin yararlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2012-2013).

Yaygın eğitim; halk eğitimi, çıraklık eğitimi ve uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirilmektedir. Halk eğitimi merkezlerinde meslek edindirme kursları, ana-çocuk eğitimi ve okuma yazma kursları gibi diğer eğitim hizmetleri sunulmaktadır. MEB, on altı genel müdürlük, çok sayıda müavirlik ve daire başkanlıklarına sahiptir. Okul yönetimleri, gerek personel ve gerekse de bütçe yönünden merkez örgütüne bağlı olup, MEB'e bağlı 55.648 örgün eğitim kurumu ve 1.614 yaygın eğitim kurumu vardır (MEB, 2012-2013).

Türk eğitimi sisteminin ilk kademesi, istisna dışındaki kademe olan okul-öncesi eğitim düzeyi olup, ilköğretim çağına gelmemiş, 36-66 ayını doldurmuş olan çocukları

kapsar ve bu e itim, anaokullarında verilir¹. Okul öncesi e itimin amacı; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilkö retime hazırlanmasını, ko ulları elveri siz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yeti me ortamı yaratılmasını, Türkçenin do ru ve güzel konuşulmasını sa lamaktır. Ortaö retim; ilkö retime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın ö renim veren genel, mesleki ve teknik ö retim kurumlarının tümünü kapsar.

Yüksekö retim; ortaö retime dayalı, en az iki yıllık yüksekö renim veren e itim kurumlarının tümünü kapsar (MEB, 2012).

Yüksekö retim kurumları;

- * Üniversiteler
- * Fakülteler
- * Enstitüler
- * Yüksekokullar
- * Konservatuarlar
- * Meslek yüksekokulları
- * Uygulama ve ara tırma merkezleridir.

1.3. E T M HARCAMALARININ TANIMI

E itim hizmetleri, hem özel sektör hem de devlet tarafından yapılmaktadır. Bu bakımdan tam kamusal mal ve hizmetlerden ayrılmı tır. E itim hizmetlerinin özel sektör tarafından da üretiliyor olması ve bu hizmetten yararlananların belli bir bedel

¹ 14/08/2013 tarih ve 28735 Resmî Gazete sayısı ile; okul müdürlükleri, ya ça kayıt hakkını elde eden çocuklardan 66, 67 ve 68 aylık olanları, velisinin verece i dilekçe ile; 69, 70 ve 71 aylık olanları ise, ilkokula ba lamaya hazır olmadıklarını belgeleyen sa lık raporu ile okul öncesi e itime yönlendirebilir veya kayıtlarını bir yıl erteleyebilir.

ödemek zorunda olması bu hizmetten yararlananın faydasına olmakla beraber genel anlamda topluma da fayda sağlamaktadır.

Bu hizmetlerin topluma yararları, tam kamusal hizmetlere, bireylere katkıları ise özel hizmetlere benzer. Bu tür hizmetlere “yarı toplumsal” hizmetler adı verilmektedir. Bu tür hizmetlerin bölünebilme özelliğinden dolayı, fiyatlandırılması ve belli bir ölçüde dağıtılması mümkün bulunmaktadır (Sönmez, 1983: 60). Eğitim hizmeti, yarı kamusal bir mal olup bu hizmetin hem piyasa tarafından sunulması hem de kamusal bir nitelik arz etmesi, içinde bulunulan konjoktüre bağlıdır (Temelli, 2003:27). Bir kamu hizmeti olan eğitim, ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısına uygun olarak değişik biçimlerde finanse edilmekte olup, devlet eğitim hizmetlerinin temel sunucusudur. Bu yüzden finansman yöntemleri de devletin yapısına uygun olarak şekillenmektedir (Tural, 2002:193).

Eğitim hizmeti, devletin ekonomik amaçlarının gerçekleştirilmesinde de önemli katkılara sahip olup, yeterli düzeyde sunulan bir eğitim hizmeti ile iş gücünün verimliliğinin artması sonucu milli gelir düzeyi artmakta, fırsat eşitliği yaratılarak daha adil bir gelir dağılımına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, eğitim ile optimum kaynak kullanımı sağlanılarak, ekonomik istikrara olumlu katkı yapılmaktadır. Eğitim hizmetleri için yapılan harcamaların gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, iktisadi büyüme, kalkınma ve ekonomik istikrar sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi sebebiyle yatırım harcaması olarak da nitelendirilmektedir (Arabacı, 2011:102).

Eğitim harcamalarını, kamu ve özel eğitim harcamaları olmak üzere iki sınıfa ayırmamız mümkündür. Özel eğitim harcamaları, özel eğitim kurumları tarafından yapılan harcamalardır. Bireylerin eğitimleri için kurumlara ödedikleri paralar,

kurumlardan toplanan yardımlar, vakıfların yaptığı harcamalar ve bireylerin yaptıkları baidardan oluşmaktadır (Özgür, 2005:50).

Eğitim finansmanı, eğitim hizmetlerinin sunumu için gerekli parasal kaynakların elde edilmesi süreci kadar, bu kaynakların farklı bölgeler, iller, eğitim tür ve düzeyleri, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler ve gruplara dağıtım sürecidir. Eğitime ilişkin kararların alınmasıyla başlayan finansman süreci, farklı tür ve düzeylerdeki eğitimel amaçlara ve toplumlara göre değişmektedir (Levin, 1995:426). Eğitimel amaç ve hedeflere ulaşmak için gerekli parasal kaynakları sağlamak ve bunları eğitime etkili ve etkinlik ölçütleri temelinde dağıtma süreci olduğundan, tek başına asla bir amaç değil, amaçlara ulaşmanın bir aracıdır (Tural, 2002:27).

Bir ülkede üretilebilecek eğitim hizmetinin düzeyi, eğitim için ayrılan parasal kaynaklara ve bunlarla sağlanabilen girdilerin niteliği ve niceliğine, eğitim teknolojisine ve eğitim sisteminin yapı ve işleyişine bağlıdır. Eğitime kaynak ayırma işleminde, devletin eğitime bakış açısının ve ondan beklentilerinin bir sonucu olarak görülebilir. Eğitime ayrılacak parasal kaynakların sağlama yöntemleri, büyük ölçüde ülkenin yönetim biçimine, özellikle eğitim yönetimi yapısına göre farklılaşmaktadır (Ünal, 1996: 220). 21. Yüzyılda, eğitimin devletin asli görevlerinden biri olmakla birlikte, yalnızca devlet tarafından yerine getirilebilecek bir hizmet olmadığı, özel sektörün de eğitim hizmeti verebileceği yer almaktadır (Çiçek ve Bozdoğan, 2011:193).

Eğitim harcaması, eğitimi yapan birimin yaptığı harcama olarak kabul edilir. Bu bakımdan eğitim harcaması kavramı ile eğitimi veren yani Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Üniversitelerin yaptığı harcamaların anlaşılması gerekmektedir. Ancak, eğitimin yarı kamusal mal ve hizmet olması sebebiyle devlete bağlı kamu kurum ya da kuruluşlarının vermiş oldukları hizmet içi eğitim ve özel sektör tarafından piyasaya

sürülen eğitim hizmetleri dolayısıyla sunulmuş mal ve hizmetler de (özel okul, dersane v.b.) eğitim harcaması kavramının içerisine dâhil edilmelidir.

1.4. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN AMAÇLARI

Eğitimin temel amacı, çocukların ilgi, istek ve yetenekleri dikkate alınarak, düşünme, algılama, araştırma ve problem çözme yeteneği ve kişisel sorumluluk duygusu gelişimi, yeni fikirlere açık, kültürel değerleri benimsemiş, demokratik tavırlar gösterebilen ve beceri düzeyi yüksek insan gücünün yetiştirilmesini sağlamaktır (Özütçü, 2004:5).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, Türk Milli Eğitim sisteminin amaçları genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

1.4.1. Türk Eğitim Sisteminin Genel Amaçları

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün bireylerini;

1. Atatürk ilke ve devrimlerine Anayasa'da ifade edilen Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişimi bir kişiliğe, karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve tepkilerine değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgili bilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda geliştirmek için gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlıklarını kazandırma yoluyla hayata hazırlamak, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek, hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (1739 S.K. madde 2).

1.4.2. Türk Eğitim Sisteminin Özel Amaçları

Türk Milli Eğitim sisteminin özel amaçları ise Milli Eğitim Temel Kanununun 3. maddesinde şöyle ifade edilmektedir: “Türk eğitim ve öğretim sistemi, Türk milli eğitiminin genel amaçlarını gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçlarına, genel amaçlara, temel ilkelere uygun olarak tespit edilir”.

Sıralanan genel ve özel amaçlar doğrultusunda, eğitimin görevi, eğitilenlerin sorunlarının çözülmesine yardımcı olmak ve onların sorun çözebilme yeteneklerini vermek olmalıdır. Bunun yanında eğitim ile birey, toplum içerisinde ilişkilerini düzenleyerek elde edeceği bilgilerle gelecekteki hayatını şekillendirmelidir.

1.5. HARCAMA TÜRLERİNE GÖRE EĞİTİM HARCAMALARI

Bütçeler; genel olarak ülkedeki fiyat istikrarının sağlanması, gelir dağılımlarının düzeltilmesi ve yatırımların teşvik edilmesi gibi hedeflerin gerçekleştirilmesinde yararlanılan en önemli mali araçlardan biridir. Bütçenin etkin, mali bir araç olarak kullanılabilmesi için harcamaların sınıflandırılması gerekmektedir.

5018 KMYKK'nun 13. maddesine göre, bütçelerin kurumsal, i levsel ve ekonomik sonuçların görülmesini sa layacak, gelir ve giderlerin ekonomik ve mali analizinin yapılmasına imkân verecek, hesap verilebilirli i ve saydamlı ı sa layacak eilde Maliye Bakanlı ı tarafından uluslararası standartlara uyumlu olarak belirlenen sınıflandırma sistemine göre hazırlanaca ı ve uygulanaca ı hüküm altına alınmı tır.

Kamu maliyesinde, kamu harcamalarının sınıflandırılması; analitik bütçe sınıflandırması içerisinde idari, ekonomik ve fonksiyonel olmak üzere üç ana ba lık altında toplanır. Bu sınıflandırmaya göre, idari sınıflama; harcama yapan kurulu ları te kilat yapılarına göre, ekonomik sınıflandırma; harcamaların cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak, fonksiyonel sınıflandırmada ise; harcamaların hangi amaçlar için yapıldı ı (e itim, sa lık gibi) ve sektörel bazlı sınıflandırmaları yapılmı tır (Özsoylu, 1998:43). Çalı mada e itim harcamasını, ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırmaya göre yapılacaktır.

Ekonomik sınıflandırmaya göre cari harcamalar, e itim sisteminin bir yıl içerisinde tüketti i fiziksel ve insani kaynakların parasal de eri olarak ifade edilebilir. Cari harcamalar, ele alınan dönemde gayri safi milli hâsılaya (GSMH) katkıda bulunan ve o dönemde tüketilen harcamalardır. Bu harcamalar, ekonominin var olan üretim kapasitesini kullanmak için gerekli mal ve hizmetlerin satın alınmasına yönelik olarak yapılmaktadır (Ulutürk, 1998:114). Bu bakımdan, cari harcamaların faydası yapıldı ı dönemde yok olan ve dayanıksız nitelikteki harcamalardır. Cari harcamalar, personel giderleri, hizmet alımları ve tüketim malları ve malzeme alımları olarak alt bölümlere ayrılmı olup büyük bir bölümünü de personel giderleri olarak dü ünebiliriz.

Ekonomik tasnif içerisindeki yatırım harcamaları ise, üretimi artıran, kaynakların daha etkin bir eilde kullanılmasını sa layan ve faydasının da hem kısa

hem de uzun vadede görüleceği bir harcama türüdür. Ekonomik tasnif içerisindeki yatırım harcamaları, Mü avir ki i ve kurulu lara yapılan ödemeler, bilgisayar, makine ve teçhizat alımları, bina onarım ve bina in aatı ve ta it alımı olarak ayrıma tabi tutulmu tur.

Yatırım harcamaları, üretimi artıran, üretkenli i olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha iyi kullanılmasını sa layan, üretim faktörlerinin verimlili ini ço altan, ço u dayanıklı mal niteli inde ve faydası birden fazla yıla yaygın mallara yapılan harcamalardır (Gürsoy, 1975:132). Bir ba ka ifadeyle, üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim kapasitesini artırmak için yapılan; bir veya birkaç defa kullanmakla tükenmeyen mallar için yapılan harcamalar, yatırım harcamalarıdır (Erginay, 1974:184).

Yatırım harcamalarının, esnekli i cari harcamalara göre daha fazladır. Bu harcamalardaki artı sadece kamu kesiminde de il, tüm ekonomi üzerinde geni letici etki yaratmaktadır. E itime yapılan yatırım harcamaları, bireyin niteliklerinin geli tirmesi sonucu, özel sektör için kalifiye yani iyi e itilmi i gücü yaratması buna en güzel örnektir. Bütçe sınıflamasında yatırım harcamalarına; etüt proje giderleri, yapı- tesis ve büyük onarım giderleri, makine, teçhizat, ta it alım ve onarımlarını kapsamaktadır. Bu sermaye mallarını alınmasına, aynı zamanda “yatırım” olarak da tanımlanabilir. Yatırım harcamaları, ekonominin üretim gücünü do rudan artıran harcamalardır. Hem cari hem de yatırım harcamaları, gerçek fiyatlarla ya da sabit fiyatlarla ölçülebilir. Örne in, e itim harcamalarının e ilimine ili kin bir çözümlenme, gerçek harcamalara ili kin e ilimi verebilece i gibi sabit alım gücü cinsinden ifade edilen harcamaları da verebilir (Karşlı, 2004:211).

Ekonomik tasnifin son harcama türü transfer harcamaları olup, bu harcamalar devlet bütçesi aracılı ıyla ki i ve kurulu lar arasında kar ılıksız el de i tirme niteli i

ta ryan harcamalardır. Transfer harcamaları, geçen yıllardan borç ödemeleri, sosyal ve ekonomik burslar ve di er transfer harcamaları olarak ayrıma tabi tutulmu tur.

Transfer harcamaları, devletin mal veya hizmet gibi bir retim faktörü elde etmedi i; ekonomik, sosyal ve mali nedenlerle satın alma gücünün bir kısım ki iler veya sosyal gruplara kar ılıksız olarak intikal ettirildi i harcamalardır (ner, 1986:34). Satın almanın el de i tiriyor olması, transfer harcamalarından yararlananların satın alma güçlerini artırmakta ve kaynak da ılımı bu yolla yeniden yapılmaktadır.

Çalı manın bundan sonraki a amalarında, e itim harcaması kavramı ile, MEB yaptı ı harcamalar, YK ve üniversitelerin yaptı ı harcamalar, il özel idarelerinin e itim için yaptı ı harcamalar ile hane halkının e itim için yaptı ı ba ı ve yardımların toplamları olarak ele alınıp analiz edilecektir. Ayrıca, zel kaynaklardan sa lanan e itim harcama tutarlarının, 1980 ile 1984 yılları arasındaki payının ne kadar oldu u tespit edilememi tir.

1.5.1. MEB Bütçe Harcaması

Kamu yönetiminin, daha etkin i leyecek bir yapıya kavu turulması çerçevesinde 24.12.2003 tarihinde 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu yayımlanmı tir. Yayınlanan, KMYKK'nun amacı; kamu kaynaklarının ekonomik ve verimli olarak kullanılması, hesap verebilirlik ve mali saydamlı ın sa lanması olarak niteleyebiliriz.

5018 sayılı KMYKK'nun 12. Maddesine göre; Genel yönetim kapsamındaki idarelerin bütçeleri; merkezî yönetim bütçesi, sosyal güvenlik kurumları bütçeleri ve mahallî idareler bütçeleri olarak hazırlanır ve uygulanır. Kamu idarelerince bunlar dı nda herhangi bir ad altında bütçe olu turulamaz. Merkezî yönetim bütçesi, bu Kanuna ekli (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinin bütçelerinden

olu ur. Genel bütçe, Devlet tüzel ki ili ine dâhil olan ve bu Kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan kamu idarelerinin bütçesidir...” Genel bütçe, devlet tüzel ki ili ine dâhil olan ve 5018 sayılı kanuna ekli (I) sayılı cetvelde yer alan kamu idarelerinin bütçesi olup, MEB’in bütçesi de, genel bütçe içerisinde yer almaktadır.

A a ıdaki tabloda, 1980-2012 dönemlerini kapsayan MEB’in bütçesi, analitik bütçe sınıflandırması içerisinde ekonomik tasnife göre sınıflandırılmıştır. Buna göre;

Tablo-1.1: MEB Bütçe Harcaması (Bin TL)

Yıl	Toplam Harcama	Toplam Cari Harcama	Pay (%)	Personel Harcama	Pay (%)	Di er Cari Harcama	Pay (%)	Yatırım Harcama	Pay (%)	Transfer Harcama	Pay (%)
1980	91	79	87	74	81	5	5	7	8	5	5
1981	136	120	88	115	85	5	4	11	8	6	4
1982	187	166	89	158	84	8	4	16	9	5	3
1983	259	227	88	213	82	14	5	25	10	7	3
1984	364	304	84	285	78	19	5	31	9	29	8
1985	507	413	81	388	77	25	5	41	8	53	10
1986	718	578	81	545	76	33	5	60	8	80	11
1987	1.189	960	81	910	77	50	4	111	9	119	10
1988	2.043	1.617	79	1.534	75	83	4	271	13	155	8
1989	4.711	4.002	85	3.869	82	133	3	479	10	230	5
1990	9.988	8.586	86	8.318	83	268	3	930	9	472	5
1991	17.354	15.402	89	14.884	86	520	3	1.361	8	770	4
1992	35.524	30.211	85	29.311	83	900	3	3.946	11	1.367	4
1993	62.725	54.790	87	53.162	85	1.628	3	5.154	8	2.781	4
1994	89.695	80.159	89	77.344	86	2.815	3	6.429	7	3.107	3
1995	152.612	135.732	89	130.323	85	5.409	4	11.996	8	4.884	3
1996	308.569	269.151	87	257.414	83	11.637	4	29.797	10	9.721	3
1997	680.610	570.074	84	543.271	80	26.803	4	89.860	13	20.676	3
1998	1.435.675	1.164.559	81	1.114.592	78	49.967	3	216.897	15	54.219	4
1999	2.481.260	2.031.723	82	1.959.423	79	72.300	3	374.667	15	74.870	3
2000	3.460.792	2.876.970	83	2.765.663	80	111.307	3	463.226	13	120.596	3
2001	5.145.076	4.379.423	85	4.214.565	82	164.858	3	621.401	12	144.252	3
2002	8.043.032	6.877.873	86	6.578.857	82	299.016	4	949.262	12	215.897	3
2003	8.757.055	7.531.067	86	7.269.355	83	261.712	3	963.276	11	262.712	3
2004	12.366.234	10.404.469	84	9.264.200	75	1.140.269	9	1.072.724	9	889.041	7
2005	14.835.420	12.135.075	82	10.834.360	73	1.300.715	9	1.198.472	8	1.501.873	10
2006	16.568.146	13.658.202	82	12.196.112	74	1.462.090	9	1.345.778	8	1.564.165	9
2007	21.355.634	17.852.328	84	16.654.125	78	1.198.203	6	1.595.600	7	1.907.706	9
2008	22.915.565	19.435.626	85	17.220.509	75	2.215.117	10	1.409.424	6	2.070.515	9
2009	27.883.696	23.487.597	90	20.620.199	79	2.867.398	11	1.504.417	6	772.306	3
2010	28.327.412	25.534.178	90	23.389.155	83	2.145.023	7	1.802.127	6	901.107	3
2011	34.112.163	31.069.425	91	28.491.151	84	2.578.274	7	2.013.625	6	1.029.113	3
2012	39.169.379	35.304.875	90	32.230.974	82	3.073.901	8	2.621.000	7	1.243.504	3

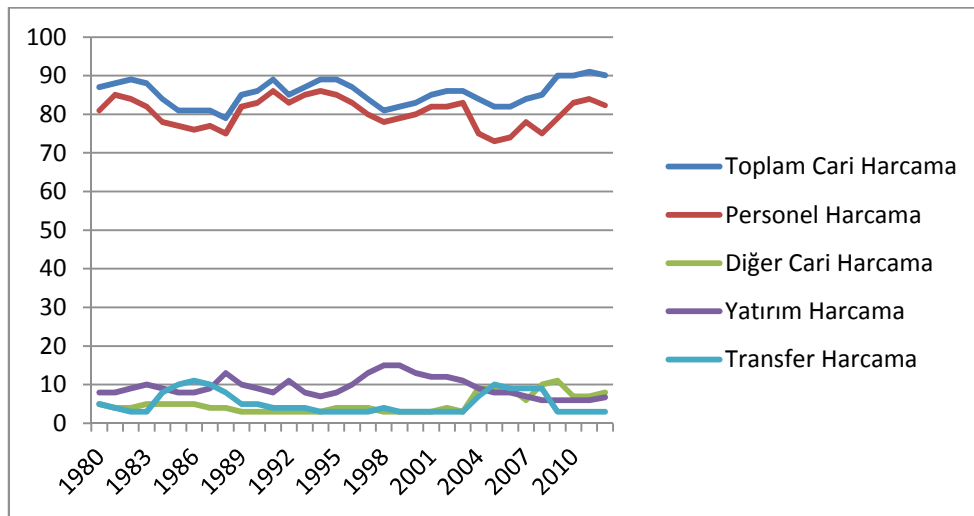
Kaynak: Maliye Bakanlığı, MEB 2012 istatistikleri

Tablo-1.1 incelendi inde, ilgili dönem içerisindeki toplam cari harcamaların, personel harcamaları ile diğer cari harcamaların toplamından oluştuğu görülmektedir. MEB'e ait 33 yıllık dönem içerisinde toplam cari harcamaların, ortalama % 85 ve bu harcama kaleminin de ortalama %80'inin personel harcamasına ayrıldığı görülmektedir. Toplam cari harcamalardan sonra kalan % 15'lik dilimin, sırasıyla % 9 yatırım ve % 6'sı da transfer harcamalarından oluştuğu görülmektedir.

1980 yılında MEB'e ait bütçede toplam cari harcamaların, toplam harcamalara oranının % 87, 1990 yılında % 86, 2000 yılında % 83 ve 2011 yılında da % 91 olduğu görülmektedir. İncelenen dönemler içerisinde 1988 yılı hariç diğer yıllarda bu oranın % 80'in üzerinde olduğu görülmektedir. Tablodan da açık bir şekilde görüldüğü gibi, MEB bütçesinin büyük bir kısmı, hizmetin devamı için yapılması gerekli harcamalardan olan cari harcamalardan oluştuğu ve bu harcamaların önemli bir bölümünün de personel harcaması olarak yapıldığı görülmektedir.

Aşağıdaki grafik de farklı bir perspektifle, toplam cari harcamalar içerisindeki personel harcamalarının büyüklüğünü net olarak göstermektedir.

Grafik-1.1: MEB'e ait Eğitim Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Dağılımı

Kaynak: Maliye Bakanlığı, MEB 2012 istatistikleri

Ayrıca, MEB bütçesinin içerisinde yatırımlara ayrılan payın 2012 yılında, 1980 yılından daha düşük olduğu görülmektedir. Dikkat çeken bir başka nokta ise yatırıma ayrılan payın neredeyse düzenli bir şekilde 1998'den itibaren eğitim için ayrılan payla eşit olarak % 12'lerden, % 6'lara 2002'den itibaren gerilemiştir. Doğal olarak eğitim için ayrılan payın giderek azalması ve yatırımların yeterli olmaması nedeniyle, eğitim hizmetinin finansmanı ülke vatandaşlarının üzerine binen yükü artırmaktadır.

1.5.2. YÖK ve Üniversitelerin Bütçe Harcaması

Yarı kamusal bir hizmet olan yükseköğretim ülkemizde finansmanı, 2547 sayılı Yükseköğretim yasasının 55. maddesi ile belirlenmiştir. İlgili maddeye göre; “Yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı birimlerin gelir kaynakları;

- a- Her yıl bütçeye konulacak ödenekler,
- b- Kurumlarca yapılacak yardımlar,
- c- Alınacak harç ve ücretler,
- d- Yayın ve satış gelirleri,
- e- Taahhüt ve tahminat mallarının gelirleri,
- f- Döner sermaye işletmelerinden elde edilecek karlar,
- g- Bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirler” olarak belirlenmiştir.

5018 sayılı KMYKK'nın 12. maddesine göre merkezi yönetim bütçesi içinde özel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinden olan devlet üniversiteleri; bir bakanlık başlı veya ilgili olarak belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere kurulan, gelir tahsis edilen, bu gelirlerden harcama yapma yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları özel kanunla düzenlenen ve bu kanuna ekli (II) sayılı cetvelde yer alan her bir kamu idaresinin bütçesidir. Üniversitelerin hazırladıkları bütçeler; YÖK tarafından incelenip,

onaylandıktan sonra MEB'e sunulur. Merkezi yönetim bütçesinin ba lı oldu u esaslara uygun olarak i leme tâbi tutularak yürürlü e konulur ve denetlenir.

A a rdaki tabloda, 1980-2012 dönemlerini kapsayan YÖK ve üniversitelerin bütçeleri, analitik bütçe sınıflandırması içerisinde ekonomik tasnife göre ayrıma tabi tutulmu tur. Buna göre;

Tablo-1.2: YÖK ve Üniversitelerin Bütçesi (Bin TL)

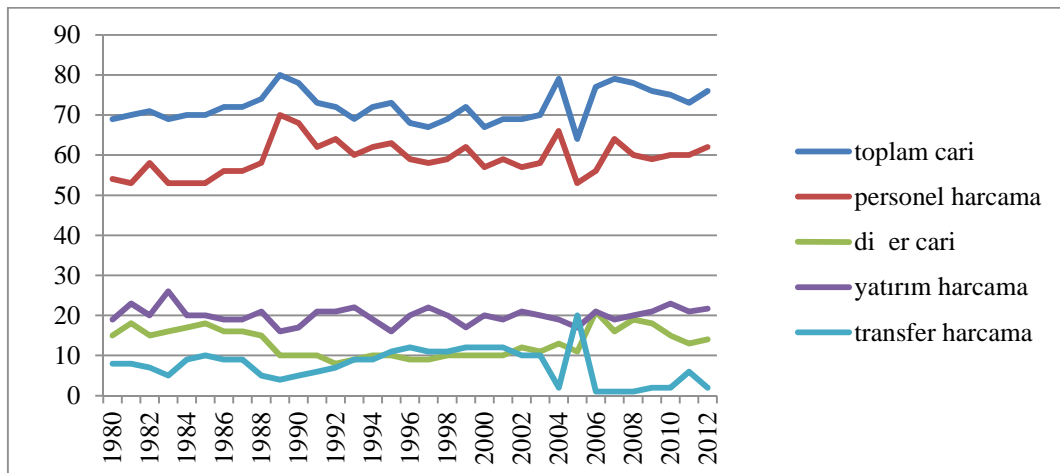
Yıl	Toplam Harcama	Toplam Cari Harcama	Pay (%)	Personel Harcama	Pay (%)	Di er Cari Harcama	Pay (%)	Yatırım Harcama	Pay (%)	Transfer Harcama	Pay (%)
1980	26	18	69	14	54	4	15	5	19	2	8
1981	40	28	70	21	53	7	18	9	23	3	8
1982	55	39	71	32	58	8	15	11	20	4	7
1983	96	66	69	51	53	15	16	25	26	5	5
1984	118	83	70	62	53	20	17	24	20	11	9
1985	152	107	70	80	53	27	18	30	20	15	10
1986	223	160	72	124	56	36	16	43	19	20	9
1987	321	230	72	180	56	50	16	62	19	28	9
1988	620	456	74	362	58	94	15	132	21	32	5
1989	1.051	836	80	731	70	105	10	173	16	45	4
1990	2.505	1.964	78	1.705	68	259	10	424	17	117	5
1991	4.751	3.447	73	2.961	62	486	10	999	21	305	6
1992	9.876	7.099	72	6.288	64	810	8	2.073	21	704	7
1993	18.438	12.730	69	10.996	60	1.734	9	4.114	22	1.594	9
1994	31.001	22.280	72	19.312	62	2.968	10	5.937	19	2.784	9
1995	58.189	42.488	73	36.474	63	6.014	10	9.544	16	6.157	11
1996	127.065	85.842	68	74.851	59	10.991	9	25.948	20	15.275	12
1997	280.295	187.569	67	162.811	58	24.758	9	61.632	22	31.094	11
1998	497.801	344.651	69	295.876	59	48.775	10	97.929	20	55.221	11
1999	830.798	595.491	72	515.311	62	80.180	10	138.474	17	96.833	12
2000	1.255.807	845.431	67	720.030	57	125.901	10	256.935	20	153.441	12
2001	1.875.366	1.292.970	69	1.099.239	59	193.731	10	353.788	19	228.608	12
2002	3.108.078	2.135.164	69	1.772.764	57	362.399	12	655.437	21	317.477	10
2003	3.503.214	2.437.157	70	2.042.911	58	394.246	11	716.811	20	349.246	10
2004	3.689.755	2.913.139	79	2.431.843	66	481.296	13	697.098	19	79.515	2
2005	5.183.922	3.291.833	64	2.734.953	53	556.880	11	879.732	17	1.012.357	20
2006	5.846.883	4.528.627	77	3.285.638	56	1.242.989	21	1.230.705	21	87.489	1
2007	6.586.692	5.216.550	79	4.189.751	64	1.026.499	16	1.284.213	19	85.269	1
2008	7.318.285	5.720.662	78	4.356.746	60	1.363.916	19	1.498.379	20	99.242	1
2009	8.772.719	6.699.595	76	5.138.175	59	1.561.420	18	1.863.897	21	209.227	2
2010	9.355.457	6.981.803	75	5.643.680	60	1.338.123	15	2.164.643	23	209.012	2
2011	11.503.927	8.448.097	73	6.871.479	60	1.576.618	13	2.366.332	21	689.499	6
2012	12.743.603	9.730.707	76	7.869.472	62	1.861.235	14	2.765.422	22	247.474	2

Kaynak: Maliye Bakanlığı 1, MEB

Tablo-1.2 incelendi inde, YÖK ve üniversitelere ait 33 yıllık dönem içerisinde toplam cari harcamaların ortalama % 72 ve cari harcamaların da % 59'unun personel harcamasına ayrıldığı görülmektedir. Toplam cari harcamalardan kalan % 28'lik oranında % 20'si yatırım ve % 8'inde transfer harcamalarından oluşmaktadır. Oranları, MEB'e ait eğitim harcamaları ile kıyasladığımızda, toplam cari harcamaların MEB'de ortalama % 85 iken, YÖK ve üniversitelerin bütçesinde % 72 olduğu görülmüştür. Burada YÖK ve üniversitelerin en azından MEB'e göre daha az emek yoğun şekilde çalıştığını göstermektedir. Ayrıca, MEB'de % 9 olan yatırım harcamalarının, YÖK ve üniversitelerin toplamı olan bütçede % 20'ye çıktığı görülmektedir. Transfer harcamalarında da bu oran MEB'de % 6 iken, YÖK ve üniversitelerde % 8 olduğu, yani MEB'den daha fazla olduğunu söylenebilir. Transfer harcamalarını öğrencilere verilen burs, öğrenim ve katkı kredilerinden oluştuğunu düşünürsek bu oranın MEB'den daha fazla çıkmasını normal karşılamak gerekmektedir.

Aşağıdaki grafik 2'de farklı bir perspektifle, YÖK ve üniversitelerin eğitim harcamalarının fonksiyonel olarak dağılımını göstermektedir.

Grafik-1.2: YÖK ve Üniversitelerin Eğitim Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Dağılımı

Kaynak: Maliye Bakanlığı, MEB

2012 yılı itibariyle Türkiye’de, 107’si devlet, 66’sı vakıf üniversitesi olmak üzere 173 adet üniversite mevcuttur.

Tablo-1.3: MEB, YÖK ve Üniversitelerin Bütçesi (Bin TL)

Yıl	Toplam Harcama	Toplam Cari Harcama	Pay (%)	Personel Harcama	Pay (%)	Diğer Cari Harcama	Pay (%)	Yatırım Harcama	Pay (%)	Transfer Harcama	Pay (%)
1980	117	97	83	88	75	9	9	12	12	7	8
1981	176	148	84	136	77	12	8	20	14	9	7
1982	242	205	85	190	79	16	8	27	13	9	5
1983	355	293	83	264	74	29	10	50	17	12	5
1984	482	387	80	347	72	39	10	55	14	40	12
1985	659	520	79	468	71	52	10	71	14	68	15
1986	941	738	78	669	71	69	9	103	14	100	15
1987	1.510	1.190	79	1.090	72	100	8	173	15	147	13
1988	2.663	2.073	78	1.896	71	177	9	403	19	187	10
1989	5.762	4.838	84	4.600	80	238	5	652	13	275	6
1990	12.493	10.550	84	10.023	80	527	5	1.354	13	589	6
1991	22.105	18.849	85	17.845	81	1.006	5	2.360	13	1.075	6
1992	45.400	37.310	82	35.599	78	1.710	5	6.019	16	2.071	6
1993	81.163	67.520	83	64.158	79	3.362	5	9.268	14	4.375	7
1994	120.696	102.439	85	96.656	80	5.783	6	12.366	12	5.891	6
1995	210.801	178.220	85	166.797	79	11.423	6	21.540	12	11.041	7
1996	435.634	354.993	81	332.265	76	22.628	6	55.745	16	24.996	8
1997	960.905	757.643	79	706.082	73	51.561	7	151.492	20	51.770	7
1998	1.933.476	1.509.210	78	1.410.468	73	98.742	7	314.826	21	109.440	8
1999	3.312.058	2.627.214	79	2.474.734	75	152.480	6	513.141	20	171.703	7
2000	4.716.599	3.722.401	79	3.485.693	74	237.208	6	720.161	19	274.037	8
2001	7.020.442	5.672.393	81	5.313.804	76	358.589	6	975.189	17	372.860	7
2002	11.151.110	9.013.037	81	8.351.621	75	661.415	7	1.604.699	18	533.374	6
2003	12.260.269	9.968.224	81	9.312.266	76	655.958	7	1.680.087	17	611.958	7
2004	16.055.989	13.317.608	83	11.696.043	73	1.621.565	12	1.769.822	13	968.556	8
2005	20.019.342	15.426.908	77	13.569.313	68	1.857.595	12	2.078.204	13	2.514.230	19
2006	22.415.029	18.186.829	81	15.481.750	69	2.705.079	15	2.576.483	14	1.651.654	11
2007	27.942.326	23.068.878	83	20.843.876	75	2.224.702	10	2.879.813	12	1.992.975	10
2008	30.233.850	25.156.288	83	21.577.255	71	3.579.033	14	2.907.803	12	2.169.757	10
2009	36.656.415	30.187.192	82	25.758.374	70	4.428.818	15	3.368.314	11	981.533	4
2010	37.682.869	32.515.981	86	29.032.835	77	3.483.146	11	3.966.770	12	1.110.119	4
2011	45.616.090	39.517.522	87	35.362.630	78	4.154.892	11	4.379.957	11	1.718.612	5
2012	51.912.982	45.035.582	87	40.100.446	77	4.935.136	11	5.386.422	12	1.490.978	4

Kaynak: Maliye Bakanlığı, MEB

Tablo-1.3, MEB ile YÖK ve Üniversitelerin bütçe verilerinin toplanması yoluyla elde edilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, yapılan eğitim harcamalarının ortalama olarak % 82’si toplam cari harcamalar ve cari harcamalarında ortalama % 75’ini personel harcamaları oluşturmaktadır, kalan % 18’lik dilimin de % 12’si yatırım harcamaları ve % 6’sı da transfer harcamalarından oluşmaktadır. Dolayısıyla yapılan

e itim harcamalarının büyük bir bölümü, cari harcama kalemleri ve bu kalem içerisinde de yapılması zorunlu olan personel harcamaları olmaktadır.

1.5.3. Diğer E itim Harcamaları

Özel dairelerine e itim hususunda, özellikle ilk ve orta ö retim ile ilgili birçok görev verilmiştir. 5302 sayılı 1 Özel daresi Kanununun 6. maddesinin “a” bendine göre, 1 Özel daireleri, “ilk ve orta ö retim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde” yapmakla görevli ve yetkili tutulmuştur.

05 Ocak 1961 tarih ve 222 sayılı İlkö retim ve E itim Kanununun 11. maddesi gereğince “Yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar, mecburi ilkö renim ça nda buldukları halde, ö renimlerini yatırımlarıyla birlikte zamanında yapmamış olan çocuklara kısa yoldan ilkö renim vermek ve ayrıca yetiştirmelerine lüzum görülen çocukları ilkö retim okuluna hazırlamak veya ilkö retim okulunu bitirmiş olup da henüz mecburi ö renim ça nda bulunan ve üst dereceli ö renim kurumlarına gidemeyecek olanların genel bilgilerini artırmak ve kendilerine iş ve üretim hayatında faydalı olacak bilgi ve maharetleri kazandırmak amacıyla gerçek ve tüzel kişilerle, belediyeler, özel idareler ve Devlet tarafından açılabilir” hükmü gereğince özel idarelere e itimi eksik kalan bireylere yetiştirici ve tamamlayıcı sınıf ve kurs açma görevleri verilmiştir.

Halkın e itime katkısı ise, kişilerin e itim için e itim kurumlarına yapmış oldukları ve yardımların toplamından oluşmaktadır.

Tablo-1.4: Toplam E itim Harcamalarının Da ılımı ile Halkın ve l Özel d. / Toplam E itim Harcamasına Oranı

YIL	MEB Bütçesi (1000 TL)	YÖK ve Üniversitelerin Bütçesi (1000 TL)	Halkın E itime Katkısı (1000 TL)	l Özel darelerinin E itim Harcamaları (1000 TL)	Toplam E itim Harcaması (1000 TL)	Halk ve l Özel d. / Toplam E itim Harcaması Oranı (%)
1980	91	26	-	-	117	-
1981	136	40	-	-	176	-
1982	187	55	-	-	242	-
1983	259	96	-	-	355	-
1984	364	118	-	-	482	-
1985	507	152	25	5	689	4,35
1986	718	223	37	10	988	4,76
1987	1.189	321	46	21	1.577	4,25
1988	2.043	620	82	34	2.779	4,17
1989	4.711	1.051	114	49	5.925	2,75
1990	9.988	2.505	187	66	12.746	1,98
1991	17.354	4.751	238	92	22.435	1,47
1992	35.524	9.876	404	162	45.966	1,23
1993	62.725	18.438	740	195	82.098	1,14
1994	89.695	31.001	1.885	481	123.062	1,92
1995	152.612	58.189	4.587	1.127	216.515	2,64
1996	308.569	127.065	9.486	2.868	447.988	2,76
1997	680.61	280.295	18.471	6.749	986.125	2,56
1998	1.435.675	497.801	50.986	16.435	2.000.897	3,37
1999	2.481.260	830.798	71.210	27.721	3.410.989	2,90
2000	3.460.792	1.255.807	84.682	47.064	4.848.345	2,72
2001	5.145.076	1.875.366	83.801	69.051	7.173.294	2,13
2002	8.043.032	3.108.078	96.020	114.261	11.361.391	1,85
2003	8.757.055	3.503.214	144.030	182.356	12.586.655	2,59
2004	12.366.234	3.689.755	104.837	677.741	16.838.567	4,65
2005	14.835.420	5.183.922	213.714	948.183	21.181.239	5,49
2006	16.568.146	5.846.883	234.689	1.187.132	23.836.850	5,96
2007	21.335.634	6.586.692	251.729	1.108.166	29.282.221	4,64
2008	22.915.565	7.318.285	218.259	971.061	31.423.170	3,78
2009	26.030.320	8.772.719	118.167	528.693	35.449.899	1,82
2010	28.327.412	9.355.457	115.647	467.359	38.265.875	1,52
2011	34.112.163	11.503.927	142.961	602.975	46.362.026	1,61
2012	39.169.379	12.743.603	134.981	633.835	52.681.798	1,46

Kaynak: Maliye Bakanlığı, MEB

Tablo-1.4 incelendi inde, toplam e itim harcama rakamları içerisindeki il özel idaresi ile halkın e itime yaptığı katkının 1980 ile 1984 yılları arasındaki verilerine ulaşımamı tır. Tabloya göre, il özel idaresinin yaptığı e itim harcama tutarları ile halkın yaptığı ba ı ve yardımların, MEB, YÖK ve Üniversitelerin yaptığı harcamaların ortalama olarak % 3'ünü oluşturd u görülmektedir. Ayrıca, 2002 yılına kadar l Özel

daresinin yaptığı harcamaların bağı ve yardımlardan fazla olduğunu, 2002 yılından sonrada yapılan harcamaların, il özel idarelerinin yaptığı harcamalardan fazla olduğunu söylenebilir.

Eğitime yapılan harcamalar kadar, bu harcamaların hangi kaynaklardan finanse edildiği de incelenmesi gereken bir konudur. Eğitimin finansmanı üzerine düşünürken, üç nokta üzerinde önemle durmak gerekir. Birincisi, eğitimin finansmanını kimin karşılayacağı ikincisi, ülkenin parasal kaynaklarından ne kadarının eğitime ayrılacağı üçüncüsü, eğitime ayrılan parasal kaynakların öretim tür ve düzeylerine, illere ve okullara göre nasıl dağıtılacağıdır (Karakütük, 2006:222).

Tablo-1.5: Göreli Olarak Tüm Eğitim Düzeyleri itibarıyla Kamu ve Özel Sektör Harcamalarının Yüzde Dağılımı (2005)

Ülkeler	Kamu Kaynakları	Özel Kaynaklar	
		Hane halkı	Diğer Özel Sektör Grupları
İsviçre	97	0,1	2,9
Yunanistan	95,3	4,2	0,5
Belçika	94,3	4,8	0,9
İrlanda	92,9	6,6	0,5
Fransa	91,2	6,5	2,3
Macaristan	90,7	3,6	5,7
Hollanda	90,1	5,9	4
Çek Cumhuriyeti	87,3	9,1	3,6
İspanya	87,1	12,1	0,8
Slovenya	86,3	11,8	1,9
Almanya	82,3	6,8	10,9
Yeni Zelanda	80,7	18,8	0,5
Meksika	80,5	19,3	0,2
İsrail	76,4	16,7	6,9
Japonya	74,2	23,2	2,6
Avusturya	73	20,3	6,7
ABD	68,4	20	11,6
Türkiye	65	33	2
Kore	60,5	30,1	9,4
İtaliya	51,6	46,2	2,2
OECD Ortalama	87	13	

Kaynak: World Bank ESS-December, 2005.

2005 yılında Dünya Bankası tarafından yayımlanan eğitim raporunda, ülkeler düzeyinde yapılan eğitim harcamalarının sınırlı finansal kaynaklar incelenmiştir. Tablo-1.5'e göre, ülkemizde yapılan eğitim harcamalarının % 65'i devlet, % 33'ü hane halkı ve kalan % 2'si ise diğer özel sektör grupları tarafından gerçekleştirilmiştir. Hane halkı ile diğer sektör gruplarının yaptığı eğitim harcamasının toplam yüzdesi ise % 35'tir. Tabloya göre, eğitim harcamalarının sınırlı kaynaklar açısından Türkiye, Kore ve Japonya'nın önünde, diğer ülkeler ile OECD ortalamasının altında yer almaktadır.

Tablo 1-5 incelendiğinde, özel kaynaklardan yapılan harcamaların en yüksek olduğu ülke Japonya ve ikinci sırada da Türkiye yer almaktadır. Ülkemizde, özel kaynaklardan yapılan harcamaların yüksek çıkmasının sebebi, ortaöğretime ve yükseköğretime girebilmek için yapılan sınavlardır. Sınavlara çocuklarının daha iyi hazırlanabilmesini arzu eden aileler, bütçe dershaneler olmak üzere özel dersler gibi harcamaları yapmaktan kaçınmamaktadırlar.

TÜİK tarafından 2006 yılında yapılan bir ara tirmada, Türkiye'de 2002-2003 öğretim yılında ailelerin hane halkı eğitim bütçesi harcamaları incelenmiştir. Buna göre hane halkları yaptıkları harcamaların % 63'ünü eğitim kurumlarına, % 11,6'sını dersane-özel derslere, % 5,5'ini eğitim araç ve gereçlerine, % 4'ünü servis, % 2,1'ini eğitim amaçlı kıyafet, % 1,7'sini yaz okulu ücreti ve % 0,11'ini de sınav ücretleri olarak ödeme yapıldığı görülmüştür (TÜİK, 2006).

Gerek eğitime ayrılan payın yetersiz olması ve gerekse de eğitim sistemimizin her kademesinin sınavlara bağlı olması nedeniyle, eğitim sistemimiz giderek vatandaşların kendi imkânları ile çocuklarına eğitim sağlama haline gelmiştir. Bunun en açık örneği de dershanelerdir.

Tablo-1.6: Yıllar itibariyle Dershane ve Dershane Ö renci Sayıları

Yıllar	Dershane Sayısı	Ö renci Sayısı	Yıllar	Dershane Sayısı	Ö renci Sayısı
2001	2.002	588.837	2007	4.031	1.122.861
2002	2.122	606.522	2008	4.262	1.178.943
2003	2.568	668.673	2009	4.193	1.174.860
2004	2.984	784.565	2010	4.099	1.234.738
2005	3.570	925.299	2011	3.961	1.219.472
2006	3.986	1.071.827	2012	3.858	1.280.297

Kaynak: MEB istatistikleri

Tablo-1.6'ya göre, 2001 yılında 2002 adet olan dershane sayısı, 2012 yılı itibariyle 3858'e ulaşmıştır. 2001 yılında 588 bin olan dershanedeki öğrenci sayısı, 2012 yılında yaklaşık 1,3 milyondur.

Bugün tartışılan dershane konusu, aslında 2007-13 tarihlerini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında kararlaştırılarak dönüştürülmesi yönünde görüş bildirilmiştir. Kalkınma planında eğitimle ilgili olarak, eğitim sisteminin etkinliğini artırılması, eğitime ayrılan kaynakların daha verimli kullanılması, öğrenciler ve aileleri üzerindeki mali, sosyal ve psikolojik yüklerin hafifletilmesi amacıyla eğitim sistemi, sınav odaklı yapıdan kurtarılması ve ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik tedbirler alınması konusunda plan ve programlar belirlenmiştir. Bu kalkınma planlarının sonucunda gerekli çalışmalar tamamlanması amaçlanmaktadır.

Özel kaynaklardan sağlanan eğitim harcamalarının 1980 yılından itibaren ne kadar olduğunu ve dağılımının hangi konular üzerinde yoğunlaştığı konusunda gerekli verilerin hem tutulmaması olması hem de verilere ulaşmada yaşanan sıkıntı nedeniyle ile ampirik çalışmada eğitim harcaması kavramını sadece MEB, YÖK ve Üniversitelerin yaptığı harcamalar, özel daresinin yaptığı harcamalar ile yapılan bütçe ve yardımların toplamı olarak ele alınacaktır.

1.6. E T M HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI ÇER S NDEK YER

Ödemesi para ekinde olan, yetkili ve sorumlu ki ilerce gerçekleştirilebilen ve zaman içinde sürekli artma e ilimi gösteren kamu harcamaları, kamu ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu bakımdan, kamu ihtiyaçlarını gidermeye yönelik kamu harcamalarının sınıflandırılması da üzerinde önemle durulması gereken bir konudur (Özbaran, 2004:115).

Kamu harcamalarının sınıflandırılması, kamu hizmetlerine ait harcamaların gruplandırılmasında, kıyaslamalar yapılabilmesinde, kamu harcamalarının hangi yöne do ru yöneldikleri konusunda fikir verebilmektedir. Ayrıca, kamu harcamaları ile devletin sınırlı kaynaklarının önemine göre dağıtılması, mükelleflerin ödedikleri vergilerin hangi hizmetlere ve ne miktarlarda harcandığının görülmesi, hizmetlerin maliyet unsurlarının incelenebilmesi ve mali istatistiki bilgilerinin temin edilmesi konularında kolaylıklar sağlamaktadır (Gürsoy, 1975:121).

Aşağıdaki tabloda, genel bütçeli idarelerin toplam bütçesi verilmiş ve bazı kurumların bütçe büyüklükleri kurumsal sınıflandırmaya göre verilmiştir. Buna göre;

Tablo-1.7: Genel Bütçeli dairelerin Toplam Bütçesi ile Genel Bütçeye Dâhil Bazı Kurumların Yıllar itibariyle Bütçe Büyüklükleri ve Genel Bütçeye Oranları (2006-2012)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Genel Bütçeli daireler	175.084.118	200.206.450	222.055.561	262.597.514	288.191.564	306.648.678	352.626.872
Maliye Bakanlığı	36.523.603	35.186.302	39.455.972	52.272.716	64.154.681	78.890.125	83.951.288
Hazine Müsteurluğu	51.046.285	53.920.143	57.910.319	63.635.416	60.746.551	51.921.919	61.671.502
Milli Eğitim Bakanlığı	17.677.049	21.289.051	24.193.693	27.973.065	30.413.334	35.318.624	41.305.590
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	12.914.462	25.974.053	26.024.322	33.139.018	31.371.226	21.825.706	28.313.593
Milli Savunma Bakanlığı	11.575.302	11.854.977	12.889.678	14.683.304	15.101.651	16.463.281	18.512.550
Sağlık Bakanlığı	8.535.954	10.390.278	11.994.810	14.594.385	14.768.093	17.231.337	4.789.356

Genel Bütçeli daireler	100	100	100	100	100	100	100
Maliye Bakanlığı	20,86	17,58	17,77	19,91	22,26	25,73	23,81
Hazine Müsteurluğu	29,16	26,93	26,08	24,23	21,08	16,93	17,49
Milli Eğitim Bakanlığı	10,1	10,63	10,9	10,65	10,55	11,52	11,71
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	7,38	12,97	11,72	12,62	10,89	7,12	8,03
Milli Savunma Bakanlığı	6,61	5,92	5,8	5,59	5,24	5,37	5,25
Sağlık Bakanlığı	4,88	5,19	5,4	5,56	5,12	5,62	1,36
Toplam	78,97	79,23	77,67	78,56	75,14	72,28	67,65

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

Tablo-1.7’de genel bütçe içerisinde, 2012 yılında sırasıyla en fazla pay Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteurluğundan sonra da üçüncü olarak MEB’e aktarılmıştır. MEB’e ait bütçe rakamları, genel bütçenin ortalama yüzde 11’ini kapsamakta ve düzenli bir artış göstermektedir. Dikkati çeken bir başka nokta ise, tabloda yer alan kurumlara ayrılan bütçe rakamlarının toplamı, genel bütçenin 2006 yılında yüzde 79’unu kaplarken 2012 yılında bu oranın yüzde 68’de olduğu görülmüştür.

Bir başka açıdan, eğitim harcamaları fonksiyonel sınıflandırma ayırımına tabi tutularak da incelenebilir. Fonksiyonel sınıflandırmada, devlet faaliyetleri 10 ayrı hizmet grubuna ayrılmış olup, eğitim hizmetleri de 9. sırada ayrı bir başlık halinde düzenlenmiştir. Buna göre; eğitim hizmetleri okul öncesi ve ilköğretim,

ortaö retim, yüksekö retim, e itime yardımcı, e itime ili kin ara tırma ve geli tirme, seviyeye göre sınıflandırılmayan e itim ve sınıflandırmaya girmeyen e itim hizmetleri olmak üzere alt bölümlere ayrılmı tır.

Tablo-1.8: Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Ayrımı ve Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı (2006-2012)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
I-Genel Kamu Hizmetleri	40	37	36	33	30	29	29
X-Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	15	17	17	21	20	19	21
IX-E itim Hizmetleri	12	13	13	13	14	15	16
IV-Ekonomik ler ve Hizmetler	12	12	13	12	14	14	14
III-Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	6	6	6	6	6	7	7
II-Savunma Hizmetleri	7	6	6	5	5	5	5
VII-Sa lık Hizmetleri	5	6	6	6	5	6	4
VIII-Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	2	2	2	2	2	2	2
VI-İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	2	2	2	1	2	2	2
V-Çevre Koruma Hizmetleri	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: Bümko- Muhasebat Genel Müdürlü ü

Tablo-1.8’de merkezi yönetim bütçe harcamalarının fonksiyonel olarak ayrımı ve merkezi yönetim bütçesine oranı verilmi tır. Buna göre merkezi yönetim bütçesinden sırasıyla en fazla pay genel kamu hizmetleri, sosyal güvenlik hizmetleri ve üçüncü sırada da e itim hizmetlerine ayrılmı tır. 2006 yılından itibaren neredeyse düzenli bir ekilde e itime, merkezi bütçeden bir önceki yıllara göre daha fazla pay ayrılmı tır. Tabloda dikkat çeken bir ba ka nokta ise genel kamu hizmetlerine ayrılan payın düzenli bir ekilde azaldı ıdır.

Tablo-1.9: Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre E itim Hizmetleri Kaleminin İçerik Olarak Dağılımı ve Harcamalarının E itim Hizmetlerine Oranı (2006-2012)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
IX-E İTİM HİZMETLERİ	100	100	100	100	100	100	100
Okul öncesi ve ilköğretim Hizmetleri	49	49	46	44	43	41	41
Ortaöğretim Hizmetleri	23	23	22	22	21	22	21
Yükseköğretim Hizmetleri	23	23	22	22	22	23	23
Seviyeye Göre Sınıflandırılmayan E itim Hizmetleri	m	m	m	m	3	3	3
E itime Yardımcı Hizmetler	5	5	5	7	7	7	7
E itime İlişkin Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	m	m	m	m	m	m	m
Sınıflandırmaya Girmeyen E itim Hizmetleri	m	m	5	5	5	4	4

m: Veri değeri 0-1 arasındadır.

Kaynak: Bümko- Muhasebat Genel Müdürlüğü

Tablo-1.9’da, eğitim hizmetleri kaleminin fonksiyonel sınıflandırmaya göre içerik olarak dağılımı verilmiştir. Buna göre, 2006 yılından itibaren en fazla payı, okul öncesi ve ilköğretim hizmetleri almıştır. Bu oran 2006 yılında yüzde 41 iken, 2012 yılında neredeyse yapılan eğitim hizmetlerinin yarısına ulaşmıştır. Ayrıca, gerek ortaöğretim ve gerekse de yükseköğretime ayrılan paylar neredeyse eğitim dağılımı olup, yüzde 23 seviyelerini korumuştur.

1.7. 1980 SONRASI EĞİTİM HARCAMALARININ TÜRK YE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Kamu sektöründe kararlar, bütçe içinde belirlenmektedir. Bütçe, hem teorik, hem de uygulamadaki yapısı ve teknikleriyle, maliye alanında önemli bir yer tutan ve özellikle devletin yüklenmiş fonksiyonların görünümünü yansıtan bir nitelik taşır. Bütçe, devletin belirli bir döneme ilişkin gelir ve giderlerinin tahminlerini gösteren,

gelirin toplanması ve giderlerin yapılmasına izin veren bir kanundur (Özbilen, 1997: 433).

E itim için ayrılması gerekli kaynaklar bütçede yer almak, bütçe içerisinde gösterilmek zorundadır. Bu bakımdan, e itim için planlanan ve programlanan amaçlara ulaşabilmek için gerekli bütçenin tahsis edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde, 10 Aralık 2003 tarihinde 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çıkarılarak 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Mali yönetimin yapısı ve kapsamı değiştirilerek konsolide bütçe uygulamasına son verilip yerine merkezi yönetim bütçesi getirilmiş ve 2006 yılından itibaren de uygulanmaya geçilmiştir. E itime ne kadarlık bir kaynağın ayrılmasının tespit edilebilmesi için, e itim harcamalarının bütçe içerisinde değerlendirilmesi gerekir.

Ayrıca, e itim için yapılan harcamalarının GSY H içerisindeki payı, bize ülkelerin e itime verdiği önem derecesini de gösterir. OECD ve diğer ülkelerin verilerini ülkemizdeki verilerle kıyaslamak da aynı etkiye sahiptir.

Tablo-1.10: E itim Harcamalarının Konsolide- Merkezi Yönetim Bütçe ve GSY H çerisindeki Payı (%)

YIL	Konsolide - Merkezi Yönetim Bütçe / Toplam E itim Harcaması	Toplam E itim Harcamaları / GSYiH	YIL	Konsolide - Merkezi Yönetim Bütçe / Toplam E itim Harcaması	Toplam E itim Harcamaları / GSYiH
1980	15	2	1996	13	3
1981	15	3	1997	16	3
1982	13	2	1998	14	3
1983	14	3	1999	13	3
1984	15	2	2000	10	3
1985	12	2	2001	15	3
1986	14	2	2002	12	3
1987	14	2	2003	9	3
1988	13	2	2004	11	3
1989	18	3	2005	14	3
1990	20	3	2006	14	3
1991	21	4	2007	14	3
1992	22	4	2008	14	3
1993	20	4	2009	14	4
1994	15	3	2010	13	3
1995	16	3	2011	15	4
			2012	15	4

Kaynak: MEB 2012-2013 istatistikleri

Tablo-1.10 incelendi inde, e itim harcamalarının konsolide-merkezi yönetim bütçesine oranının ortalama % 14 oldu u görülmektedir. Konsolide bütçe içerisinde e itim harcamalarına ayrılan payın en az oldu u yıllar 1985, 1996, 1999, 2000 ve 2003 yıllarıdır. 1994, 1998 ve 2001 yıllarında ya anılan ekonomik krizler ve ekonomik krizlerden çıkabilmek için alınan tedbirler gere i, e itime bütçeden yeterli kaynak aktarılamamı ve e itim harcamaları kısılmı tır. Bütçede, e itime ayrılan payın en yüksek seviyeye sahip oldu u yıllar 1991, 1992 ve 1993 yılları olup % 20 seviyelerine ula mı tır. Dikkati çeken bir ba ka nokta ise, e itime ayrılan payın 2005 yılından

itibaren neredeyse düzenli bir şekilde artmıştır. Ayrıca, 33 yıllık dönem sürecinde yapılan toplam eğitim harcamalarının GSY H'ye oranının ortalaması % 2,8'dir.

Tablo-1.11: Seçilmiş Bazı OECD Ülkelerinde Yıllık Ortalama ile Yapılan Kamusal Eğitim Harcamalarının GSY H'ye Oranı

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB Ortalama	4,86	4,91	4,99	5,10	5,15	5,06	5,04	5,03	4,95	5,07	5,41	5,44
ABD	5,23	4,94	5,55	5,49	5,61	5,32	5,09	5,43	5,31	5,42	5,47	5,49
Almanya	4,51	4,45	4,51	4,72	4,74	4,62	4,57	4,43	4,49	4,57	5,06	5,08
Avusturya	5,86	5,66	5,74	5,68	5,53	5,48	5,44	5,40	5,33	5,47	5,98	5,89
Bulgaristan	4,02	3,88	3,70	3,94	4,09	4,40	4,25	4,04	3,88	4,44	4,58	4,10
Çek Cumhuriyeti	3,97	3,83	3,93	4,15	4,32	4,20	4,08	4,42	4,05	3,92	4,36	4,24
Danimarka	8,11	8,28	8,44	8,44	8,33	8,43	8,30	7,97	7,81	7,68	8,74	8,80
Estonya	6,74	5,57	5,24	5,47	5,29	4,92	4,88	4,70	4,72	5,59	6,09	5,68
Finlandiya	6,08	5,89	6,06	6,22	6,43	6,42	6,30	6,18	5,90	6,10	6,81	6,84
Fransa	5,81	6,04	5,95	5,90	5,92	5,80	5,67	5,61	5,62	5,62	5,90	5,86
Hollanda	4,90	4,98	5,09	5,22	5,47	5,50	5,53	5,50	5,32	5,50	5,95	5,96
İngiltere	4,47	4,64	4,58	5,12	5,27	5,17	5,36	5,44	5,36	5,34	5,64	6,22
İrlanda	3,34	4,29	4,24	4,27	4,35	4,66	4,72	4,73	4,92	5,71	6,47	6,47
İspanya	4,38	4,28	4,24	4,25	4,28	4,25	4,23	4,26	4,34	4,62	5,01	4,97
İtalya	4,47	4,52	4,83	4,60	4,72	4,56	4,41	4,67	4,27	4,56	4,70	4,50
Japonya	3,60	3,82	3,58	3,60	3,64	3,59	3,48	3,46	3,45	3,46	3,61	3,85
Kıbrıs	5,36	5,42	5,98	6,60	7,37	6,77	6,95	7,02	6,95	7,45	7,98	7,92
Malta	4,43	4,52	4,27	4,22	4,48	4,66	6,58	6,45	6,18	5,72	5,32	6,74
Norveç	7,30	6,74	7,18	7,58	7,55	7,42	6,97	6,49	6,66	6,40	7,24	6,87
Polonya	4,79	4,87	5,42	5,41	5,35	5,41	5,47	5,25	4,91	5,08	5,09	5,17
Portekiz	5,43	5,42	5,39	5,33	5,38	5,10	5,21	5,07	5,10	4,89	5,79	5,62
Türkiye	2,96	3,48	2,71	2,82	2,96	3,12	3,26	2,86	3,47	3,31	3,72	3,47

Kaynak: MEB 2010 ve <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Tablo-1.11'de, bazı OECD ülkelerinde, yapılan toplam kamusal eğitim harcamalarının GSY H'ye oranı görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, eğitime ayrılan toplam kamusal harcamaların GSY H içerisindeki payının en düşük olduğu ülke Türkiye ve en yüksek olduğu ülke de Danimarka'dır. Türkiye'de 2010 yılına kadar her yıl yapılan kamusal eğitim harcamaları, AB ortalamasının altında seyretmiştir.

Tablo-1.12: Seçilmi Bazı OECD Ülkelerinde İlkö retimden Yüksekö retime Kadar Ö renci Ba ma Yapılan Yıllık Kamusal Harcama (Dolar bazında).

	2000	2004	2006	2010
ABD	10240	12092	13.447	15.171
Avusturalya	6904	8053	8.678	10.825
Avusturya	8430	9803	10.895	12.507
Belçika	6544	8019	8.827	11.028
Çek Cumhuriyeti	3004	4484	5.174	6.037
Danimarka	8302	9766	10.395	12.848
Finlandiya	6003	7798	8.048	10.157
Fransa	6708	7880	8.428	10.182
Hollanda	6125	7999	9.330	11.439
İrlanda	6446	6713	8.823	8.619
İspanya	5037	6599	7.819	9.484
İsviçre	7524	9085	9.523	11.734
İtalya	6928	7723	8.263	8.690
Japonya	6744	8148	8.872	10.596
Kore	4294	5994	6.811	8.198
Macaristan	2956	4326	4.588	5.285
Meksika	1666	2128	2.460	2.993
Norveç	8333	10721	11.487	14.081
Polonya	2149	3323	3.868	6.321
Slovak Cumhuriyeti	2028	3058	3.485	5.400
OECD Ortalama	6331	7061	7.840	9.313
Türkiye	1073	1527	1.614	m

m : veri yok

Kaynak: OECD, Education at a Glance verilerinden derlenmiştir.

Tablo-1.12’de bazı OECD ülkelerinde, 2000 ile 2010 yılları arasındaki ilkö retimden yüksekö retime kadar öğrencilere yapılan kamusal harcamaların dolar bazındaki kar ılı ı gösterilmektedir. Buna göre, söz konusu yıllık harcama verilerine göre, Türkiye hem OECD ülkeleri hem de OECD ortalamasının çok altında seyretti i görülmü tür. Ayrıca, ülkemizin 2010 yılına ait verilere de ula ılamamı tür.

K NC BÖLÜM

KAMU GEL RLER VE KAMU GEL RLER N N

TÜRK YE EKONOM S NDEK YER

2.1. KAMU GEL RLER

Kamu gelirleri, devletin ekonomik, mali ve sosyal nitelikteki fonksiyonlarını gerçekle tirmek üzere, uygulanan hukuk kuralları çerçevesinde çe itli kaynaklardan elde etti i gelirlerin tümünü ifade eder. Devletin yüklendi i görevleri gerçekle tirebilmesi için gereken gelir, devletin çe itli kurulu ları aracılı ıyla, de i ik kaynaklardan sa lanır. Günümüzde devlet, ülke milli gelirinin üçte birine yakın bir bölümünü ekonomiden çe itli ekillerde kamu geliri olarak çeker ve daha sonra kamu hizmetlerini gerçekle tirebilmek için tekrar ekonomiye enjekte eder (Akdoğan, 1997:87).

2003 yılında, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kabul edilmi tir. Bu kanunun 3/i maddesine göre kamu gelirleri; “kanunlarına dayanılarak toplanan vergi, harç, resim, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler, faiz, zam veya ceza gelirleri, ta ınır ve ta ınmazlardan elde edilen her türlü gelirler ile hizmet kar ılı ı elde edilen gelirler, borçlanma araçlarının primli satı suretiyle elde edilen gelirler, sosyal güvenlik primi kesintileri, alınan ba ı ve yardımlar ile di er gelirlerden olu ur” diyerek tanımlanmı tır.

2.2. KAMU GEL RLER N N TÜRLER

Kamu gelirlerinin çok çe itli sınıflandırması olmasına ra men çalı mamızda, sırayla vergiler, harçlar, resimler, erefiyeler, parafiskal gelirler, para ve vergi cezaları,

mali tekeller, mülk ve teebbüs gelirleri, borçlanma gelirleri, fonlar, devletlerarası yardımlar ve diğer kamu gelirleri olarak incelenmiştir.

2.2.1. Vergiler

Vergi; devletin ve yetkili diğer kamu kuruluşlarının, mali ve mali olmayan görevlerini gerçekleştirebilmeleri amacıyla, gerçek ve tüzel kişilerden; cebren, karlıksız olarak ve egemenlik gücüne dayanarak aldığı parasal değerlerdir (Akdoğan, 2005:117).

Vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla ile devletin egemenlik gücüne dayanarak, karlıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden cebri olarak aldığı parasal değerlerdir. Ekonomik, mali, siyasi ve sosyal nedenlerle vergilemeye başvurulmaktadır. Uygulama ekli, yönetimi ve yasal olarak yapılmı olan düzenlemeler, toplumun vergi karşısındaki ilgi ve tepkisini belirleyen en önemli faktörlerdir. Vergi, Türkçe bir terim olup kökeni itibari ile anlamı; hediye edilen karlıksız verilen bir değer belirtmektedir (Sayar, 1975:50).

Vergilemenin temel amacı, mali amaçtır. Mali amaç, kamu harcamalarının temel finansman kaynağının vergi olması demektir. Dolayısıyla devletin, sürekli büyüyen harcamalarını finanse etmek için mevcut vergi oranlarını artırarak veya yeni vergiler getirerek, gelirlerini artırma arayışı içerisine girmesi gerekmektedir. Bu nedenle vergiler kamu finansmanının en önemli aracı durumundadır. Vergilemenin mali amacının gerçekleştirilmesi, kamu harcamalarını karşılama oranı ile ölçülmektedir. Böylece, vergilerin gelir sağlama amacı kamu harcamalarını ne ölçüde karşıladığına bağlıdır (Sakal, 2003:74).

Devlet, yüklenmi oldu u ekonomik, mali ve sosyal görevlerini yerine getirebilmesi için çe itli gelir kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu gelir kaynakları içerisinde üphesiz en önemli gelir kayna ını vergiler olu turmaktadır. Ku kusuz ki vergi, zorunlu bir yükümlülüktür ve devletin egemenlik hakkına dayanılarak alınmaktadır. Bu egemenli in göstergesi ise, yasadan kaynaklanan emretme ve yaptırım gücüdür (Çiçek, 2006:29).

1982 Anayasasında vergi ile ilgili yasal düzenleme, 73. maddede yapılmı tur. Buna göre; ‘‘Herkes, kamu giderlerini kar ılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli da ılımı maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle, oranlarına ili kin hükümlerinde kanunun belirtti i yukarı ve a a ı sınırlar içinde de i iklik yapma yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmi tir.’’

Vergi gelirleri;

1-Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler

- a) Gelir Vergisi
- b) Kurumlar Vergisi

2- Mülkiyet üzerinden Alınan Vergiler

- a) Veraset ve ntikal Vergisi
- b) Motorlu Ta ıtlar Vergisi

3- Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri

- a) Katma De er Vergisi
- b) Özel Tüketim Vergisi
- c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
- d) ans Oyunları Vergisi

e) Özel İletim Vergisi

f) Dahilde Alınan Diğer Mal ve Hizmet Vergileri

4- Uluslararası Ticaret Ve Muamelelerden Alınan Vergiler

a) Gümrük Vergileri

b) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi

c) Diğer Dış Ticaret Vergileri

5- Damga Vergisi

6- Harçlar

7- Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergilerden oluşmaktadır.

2.2.2. Harçlar

Harç denildiğinde, genellikle bazı kamu kurumlarının sundukları kamusal hizmetlerden yararlananların bu yararlanma karşılığında ödedikleri bedeller anlaşılır. Örneğin, pasaport hizmetlerinden yararlananların ödedikleri pasaport harcı ile katma bütçeli kurumlar olan üniversitelerin öğrencilerinin ödedikleri kayıt ve diploma harçları bu konuda birer örnek olarak verilebilir (Nadaroğlu, 1998:193-194).

Harçların nitelikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- 1) Devletin yaptığı bir hizmet, kişiye sağladığı özel bir fayda nedeniyle alınır,
- 2) Vergi gibi cebridir,
- 3) Yapılan hizmet ticari ve sınai nitelikte değildir.

Harç olarak yapılan tutarın, yapılan hizmete kıyasla çok yüksek olmaması gerekir. Aksi takdirde, yapılan ödeme vergiye yaklaşır, vergi niteliğini kazanmaya başlar. Vergilerde özel bir karşılığın bulunmamasına karşın, harçlarda özel bir karşılık vardır. Harç, belirli bir hizmetin bedeli niteliğindedir ve yapılan hizmet karşılığında alınan para arasında az çok bir uygunluk vardır. Harç uygulamasına esas olan oran veya miktarın

belirli yasal dayanaklarının bulunmasıdır (Nadaro lu, 1998:194-195).

Bazı kamu hizmetleri kar ılı nda alınan harç ile kar ılı nda harç alınan kamu hizmetinin maliyeti arasında do rudan bir ili ki kurmak ço u zaman mümkün de ildir. Harç olarak alınan bedeller ço u kez sunulan kamu hizmetinin çok altındadır. Örne in, devlete ait yüksek ö retim kurumlarında ö renim gören ö rencilerin ö dedikleri harçlarla kendilerine sunulan ö renim hizmetlerinin maliyeti arasında büyük bir fark oldu u apaçık bir gerçektir (Pehlivan, 2009: 88).

2.2.3. Resimler

Resimler, bir i veya faaliyetin yapılmasına yetkili kurulu lar tarafından izin verilmesi dolayısıyla yapılan ö demedir. Resim bazen vergi, bazen de harç anlamında kullanılan bir kamu geliri türüdür. Bu ikisinin dı nda resimin kendine özgü bir özelli i oldu unu iddia etmek oldukça güçtür. Resim ya tamamen kar ılıksız olarak tahsil olunmakta, ya da bir hizmetten yararlanmanın veya bir hakkı elde etmenin kar ılı ı olarak alınmaktadır (Akdo an, 1997: 91).

Resim adı altında toplanan kamu gelirleri, bazen harca, bazen de vergiye benzemektedir. Resim, ya tamamen kar ılıksız olarak alınmakta ya da bir kamu hizmetinden yararlanmanın veya kamu otoritesinin iznine tabi olan bir i i yapma hakkının kar ılı ı olarak ö denir (Pehlivan, 2009: 89).

Resim, bir hizmete izin vermek amacıyla, bu hizmeti talep edenlerden alınmaktadır. Kar ılıksız olabildi i gibi belirli bir hizmetin kar ılı ı olarak da alınabilmektedir. thalde alınan damga resmi, ula tırma alt yapıları resmi ve avlanma ruhsatları örnek olarak verilebilir.

2.2.4. erefiyeler

erefiye zorunludur, fakat vergide oldu u gibi kar ılıksız de ildir. erefiyeyi ödeyen yükümlü bir hizmetten yararlanmı ve mal varlı ında bir de er artı ı meydana gelmi tir. Ancak, yükümlü böyle bir hizmet talebinde bulunmamı hatta böyle bir hizmetin yapılmasını arzulamamı olabilir. Buna ra men, hizmet yapılmı ve bir de er artı ı meydana gelmi se, o kimse yine de yükümlü kılındı ı erefiyeyi ödemek zorundadır (Nadaro lu, 1998:197-198).

Uygulanacak olan erefiye miktarının yasalarla belirlenmesi gerekir. Örne in ilgili belediye tarafından yapılacak olan kanalizasyon, yol ve su çalı malarına katılım payı bina ve arsalarındaki vergi de erinin % 2'sini geçemez.

Bugün ölkemizde erefiye adı altında bir kamu geliri yoktur. Belediyeler tarafından tahsil edilen harcamalara katılma payı erefiyeden farklı bir kamu geliri türüdür. Harcamalara katılma payı, belediyeler tarafından yapılan yol, su ve kanalizasyon hizmetlerinden yararlanan gayrimenkul sahiplerinden alınan bir bedeldir (Pehlivan, 2009: 89).

2.2.5. Parafiskal Gelirler

Parafiskal gelirler sosyo-ekonomik alanda devlet müdahalecili inin geni lemesi, dolayısıyla artan kamu harcamalarının bir bölümünü kar ılamak ve belirli amaçların gerçekleştirilmesi için kurulan, kamu veya yarı-kamu niteli inde olan ekonomik, sosyal veya mesleki kurulu lara; bu amaçlarının finansmanına tahsil edebilmek üzere, kamu otoritelerince gelir toplama yetkisinin verilmesiyle ortaya çıkan bütçe dı ı gelirlerdir (Akdo an, 1997:92).

Parafiskal gelirlerin u özellikleri üzerinde durulmaktadır:

1) Parafiskal gelirler, kamusal hizmet gören te ekküllerin finansmanını sa lamak amacıyla tahsil olunmaktadır. Bu gelirleri ödeyenler sözü geçen te ekküllerin mensupları yani, te ekkülün gerçekle tirdi i hizmetlerden yararlananlardır. u halde, parafiskal gelirler vergilerde oldu u gibi kar ılıksız de ildir. Harçtaki anlamıyla bir kar ılık vardır.

2) Parafiskal gelirlerin ödenmesi zorunludur. Sözü geçen gelirler bu yönü itibariyle vergiye benzemektedir.

3) Parafiskal gelirler devlet bütçesi içinde yer almazlar. Hangi kamu kurulu u tarafından tahsil ediliyorsa, o kurulu un bütçesinden muhasebele tirilir (Nadaro lu, 1998:202).

2.2.6. Faiz, Para ve Vergi Cezaları

Para ve vergi cezalarından maksat, devletin gelir kaynaklarını artırmak de il, yasa ve kurallara uyulmasını sa lamaktır. Yasalara aykırı davrananlar için, hürriyeti ba layıcı cezalar yanında para cezaları da uygulanmaktadır (Pehlivan, 2009:91). Ayrıca, vergi kanunlarının uygulanmasında, etkinli in sa lanması amacıyla en çok ba vurulan yöntemlerden biri de para cezası müeyyidesidir.

Tablo-2.1: Faiz, Pay ve Cezaların Genel Bütçe Gelirlerine Oranı

Yıl	Vergi Dı ı Gelirlerin Genel Bütçe Gelirlerine Oranı	Faiz, Pay ve Cezaların Genel Bütçe Gelirlerine Oranı
2007	16	8
2008	16	8
2009	16	10
2010	13	8
2011	11	7
2012	12	7

Kaynak: Gelir daresi Ba kanlı 1

Tablo-2.1 incelendi inde, Türkiye’de 2007, 2008 ve 2009 yıllarında vergi dışı gelirlerin genel bütçe gelirlerine oranı % 16 iken, 2010, 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla yüzde 13, 11 ve 12 olmu tur. Faiz, pay ve cezaların genel bütçe gelirlerine oranı ise, ortalama % 8 seviyesini korumu tur.

Vergiden sonra, en fazla gelir elde edilen kalem olan

Faiz, Pay ve Cezalar;

1- Faiz Gelirleri

2- Ki i ve Kurumlardan Alınan Paylar

3- Para Cezaları

4- Diğer Çe itli Gelirler Kalemlerinden olu maktadır.

A a ıda Tablo-2.2’de, 2006’dan 2012 yılına kadar faiz, pay ve cezalar kaleminin içerik olarak dağılımı görölmektedir. Tabloya göre, faiz, pay ve cezalar kaleminin önemli bir bölümünü, ki i ve kurumlardan alınan paylar olu turmaktadır. Bu oran, 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla % 41 ve 42 olmu tur. 2012 kamu hesapları bültenine göre, ki i ve kurumlardan alınan % 42’lik payın önemli bir bölümünü, gsm i letmelerinden alınan hazine payları ile KKDF kesintisinden olu maktadır.

Tablo-2.2: Faiz, Pay ve Cezaların Çerik Olarak Da ılımı ve Kalemlerin Faiz, Pay ve Cezalara Oranı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Faiz, Pay ve Cezalar (TL)	19.439.351	15.706.237	17.125.849	23.057.791	21.114.218	19.739.446	22.587.565
a) Faiz Gelirleri	5.214.141	4.804.237	4.357.456	5.666.547	5.085.994	2.729.354	4.214.475
b) Ki i ve Kurumlardan Alınan Paylar	6.262.922	5.320.853	6.908.338	7.607.476	6.718.642	8.054.694	9.438.359
c) Para Cezaları	4.360.574	3.676.656	2.925.353	3.908.374	4.284.177	5.772.319	5.882.219
d) Di er Çe itli Gelirler	3.601.714	1.904.491	2.934.702	5.875.394	5.025.405	3.183.079	3.052.512
Oran (%)							
a) Faiz Gelirleri	27	31	25	25	24	14	19
b) Ki i ve Kurumlardan Alınan Paylar	32	34	40	33	32	41	42
c) Para Cezaları	22	23	17	17	20	29	26
d) Di er Çe itli Gelirler	19	12	17	25	24	16	14

Kaynak: Gelir daresi Bakanlı ı

2.2.7. Mali Tekeller

Mali tekellerin asıl amacı devlete gelir sa lamaktır. Bu tür tekeller devlete iki tür gelir sa lar. Bunlardan birincisi dolaylı bir vergi türü olan tüketim vergisinin fiyatla kayna tırılması sonucu elde edilen gelirdir. Mali tekeller yoluyla sa lanan gelirlerin ikincisi ise tekel rantıdır. öyle ki, talep elastikiyeti zayıf olan ve ikame imkânı bulunmayan mal ve hizmetlerini üretiminin devlet tekeline alınması bunların satı fiyatlarının rekabet ortamındaki fiyatlara oranla daha yüksek düzeylerde saptanmasını mümkün kılar (Nadaro lu, 1998:204).

Mali tekel uygulamasında toplum açısından önem arz eden tütün ve alkollü içecekler örnek olarak verilebilir. Burada devlet, bu mallar üzerindeki fiyat veya uygulanması gereken vergi oranını tespit ederek bu malların kullanım oranlarını azaltabildi i gibi, kullanma ihtiyacı olanların da bu malların fiyatını yüksek tutarak kazanç elde edebilir.

2.2.8. Mülkiyet ve Tebbüs Gelirleri

Mülk gelirleri, devlete ait menkul ve gayrimenkul malların satısından, i letilmesinden veya kiraya verilmesinden elde edilen gelirdir. Devletin sahip oldu u mülk; genellikle tarım arazisi, ormanlar, maden yatakları ve binalar gibi gayrimenkullerden olu maktadır (Pehlivan, 2009: 91).

Devletin, bazı ta nımları satması ya da kiraya vermesi özel hukuk kurallarına göre iktisadi tebbüslerini bizzat yönetmesi dolayısıyla elde etti i gelirler onun mülk ve tebbüs gelirlerini olu turmaktadır. Ülkemizde 2005 yılı itibari ile 16 adet ktisadi Devlet Te ekkülü bulunmaktadır (Edizdo an, 2008:126-127).

Tablo-2.3: Vergi Dı ı Gelirler ile Mülkiyet ve Tebbüs Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirlerine Oranı

Yıl	Vergi Dı ı Gelirlerin Genel Bütçe Gelirlerine Oranı	Mülkiyet ve Tebbüs Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirlerine Oranı
2007	16	4
2008	16	3
2009	16	4
2010	13	4
2011	11	3
2012	12	4

Kaynak: Gelir daresi Ba kanlı ı

Tablo-2.3 incelendi inde, vergi dı ı gelirler içerisinde ikinci en büyük paya sahip olan mülkiyet ve tebbüs gelirlerinin 2007 yılından 2012 yılına kadar genel bütçe gelirlerine oranında çok önemli bir de i imin ya anmadı ı ve ortalama olarak yüzde 4 seviyesini korudu u söylenebilir.

Ayrıca, Mülkiyet ve Te ebbüs Gelirleri;

1- Mal ve Hizmet Satı Gelirleri

2- K T ve Kamu Bankaları Gelirleri

3- Kurumlar Karları

4- Kira Gelirleri

5- Di er Te ebbüs ve Mülkiyet Gelirleri kalemlerinden olu maktadır.

Tablo-2.4: Te ebbüs ve Mülkiyet Gelirleri Kalem çeri i ve Kalemlerin, Te ebbüs ve Mülkiyet Gelirlerine Oranı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Te ebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	7.530.999	8.239.102	7.422.167	9.948.230	9.804.032	9.063.090	13.976.332
a) Mal ve Hizmet Satı Gelirleri	1.116.072	1.467.998	1.504.320	1.772.459	2.594.530	2.034.035	2.198.150
b) K T ve Kamu Bankaları Gelirleri	3.626.953	4.788.867	3.999.708	4.058.853	4.298.629	4.351.857	8.605.664
c) Kurumlar Karları	1.728.804	919.133	791.854	760.808	1.054.070	880.761	925.606
d) Kira Gelirleri	641.697	680.703	729.257	809.375	973.722	1.145.280	1.158.249
e) Di er Te ebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	417.473	382.401	397.028	2.546.735	883.081	651.157	1.088.663
Oran (%)							
a) Mal ve Hizmet Satı Gelirleri	15	18	20	18	26	22	16
b) K T ve Kamu Bankaları Gelirleri	48	58	54	41	44	48	62
c) Kurumlar Karları	23	11	11	8	11	10	7
d) Kira Gelirleri	9	8	10	8	10	13	8
e) Di er Te ebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	6	5	5	26	9	7	8

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlü ü ve Bümko

Tablo-2.4 incelendi inde; te ebbüs ve mülkiyet gelirleri içerisinde, en fazla paya sahip olan kalemin, K T ve kamu bankalarının gelirleri oldu u söylenebilir. 2012 Yılı kamu hesapları bültenine göre, 8.605.664 TL olan K T ve kamu bankaları gelirlerinin,

8.105.356 TL'si yani yüzde 94'ü hazine portföyü ve i tirak gelirlerinden olu maktadır. Bu oran 2006 yılında % 48 iken 2012 yılında % 62 seviyesine çıkmıştır.

2.2.9. Borçlanma Gelirleri

Devletin borçlanması, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki dengeyi sa lanamamasından kaynaklanmaktadır. ktidarlar, bütçeyi uygularken bütçe gelirleri ile bütçe harcamaları arasında denkle tirmeye sa layabilmek için zaman zaman kısa vadeli hazine bonoları ihraç ederek harcamalarına kar ılıklı bulabilmektedirler, mali yıl içinde bütçe gelirleri tahsil edildikçe, hazine bonoları ödenmi ve bütçe dengesi sa lanabilmektedir (Türk, 2002:262).

Borçlanma, devletlerin yüklendi i görevleri gerçekle tirebilmesi bakımından büyük önem ta ır. Bu görevleri yerine getirirken, borç kaynaklarını farklı ekilde kullanabilirler (Ogun, 2001:340).

- 1) Yatırım harcamalarının finansmanı,
- 2) Kamunun bütçedeki ola an cari harcamalarının kar ılanması,
- 3) Vadesi gelen iç borçların finansmanı,
- 4) Savunma giderlerinin ya da sava harcamalarının finansmanı,
- 5) Do al afetlerden kaynaklanan zararın finansmanı,
- 6) Yapısal sosyal-ekonomik reformların gerektirdi i giderlerin kar ılanması,
- 7) Vadesi gelmi dı borçlara finansman sa lanması
- 8) Döviz darbo azı nedeniyle aksayan zorunlu ithalatın finansmanı

1980'li yıllardan sonra uygulanan borçlanma politikasındaki yanlış lıklar sonucu a a ıdaki negatif geli meler ortaya çıkmıştır (Derdiyok, 2003:5).

- a) Kamu finansmanında borçlanma vergi gelirlerinin önüne geçmiştir
- b) Borçlanma GSMH ve bütçe içinde büyük hacime ula mıştır.

c) Borçlanmada kısa vade ve reel faiz, normal borçlanma politikası haline dönü mü tür.

2.2.10. Fonlar

Kamu gelir-gider düzeninin gereklerinin a ılarak, gelir sa lanması ve kullanımına imkân verilmesinin amaçlandı ı ve bu yönde gerçekleştirilen her uygulamaya “fon” adı verilmektedir. Bir kanunla veya kanunla verilmi bir yetkiye dayanılarak kurulmu bulunan, belirli bir amacın gerçekleştirilmesi için ayrılan ve gerekti inde kullanılmak üzere hesapta hazır bulundurulmuş ve yeni yıl bütçeleri ile bir önceki yıl harcama sonuçları TBMM’nin denetimine tabi tutulan para ve benzeri kaynaklardır (Berksoy, 2000:241).

Türkiye’de kamu maliyesi uygulama kapsamında; bütçe içinde ve bütçe dı nda olu turulmalarına göre iki çe it fon vardır. Bütçe içi olu turulan fonlara bütçeden bir ödenek ayrılır. Bu ödene in bütçe ödenek kalemleri arasında da ıtım yetkisi, Maliye Bakanlığı na veya Bakanlar Kuruluna aittir. Bu fonların finansmanı bütçe ödenekleriyle ya da bütçe dı ı kaynaklarla sa lanır. Gelirlerin toplanmasında normal kamu gelirlerine oranla daha kısa sürede gelir elde edilmesi ve kamusal faaliyetlerin yapılmasında yasal ve bürokratik engellerin azlı ı sebebiyle fonlar, iktidarlar tarafından tercih edilmi lerdir. Fakat birçok sakıncaları olmasının yanı sıra, fon uygulaması bütçe dengesini bozmakta ve giderlerin harcandı ı yerler hakkında kesin bilgi imkânlarını azaltmaktadır (Dikeç, 1987:2).

2.2.11. Devletlerarası Yardımlar

Devletlerarası yardımların özelli i, borçta oldu u gibi geri verilmelerinin söz konusu olmayı ıdır. Biçimsel olarak ba langıçta borç ekinde verilseler dahi bu borçlar

sonradan genellikle hibeye dönü türülmekte ve bu suretle yardım haline getirilmektedir. Devletlerarası yardımlar, kamu gelirleri arasında yer almalarına rağmen, askeri, siyasal ve bazen de iktisadi amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Devletlerarası yardımların hacmi ve devamlılığı her şeyden önce siyasal konjoktüre bağlıdır. Yardımı alan devletin bu yardımın tutarını saptamak ve devamlılığını sağlamak konusunda hukuki hiçbir gücü ve imkânı yoktur. Sadece, genel siyasal gidişatında izleyeceği, hatta bazen iç politika ile bu yardımların tutarı ve devamlılığı konusunda bir dereceye kadar etkili olabilir (Nadaro lu, 1998:198).

Devletlerarası yardımların sürekliliği ve büyüklüğü çok sayıda faktörlere bağlıdır. Bu bakımdan, bu yardımlardan faydalanan devletlerin yardım karşılığında karşılıklı kaldıkları ya da kalabilecekleri riskleri göz önünde tutmaları gerekir. Devletlerarası yardımların bir özelliği de, devletin bu surette sağlayacağı gelirin genellikle vergi, harç, resim gelirleri gibi düzenli olmamasıdır. Fakat dünyadaki politik dengelerdeki ve bir devletin diğer devletlerle, özellikle gelişmiş devletlerle olan ilişkilerindeki istikrar, yardımların düzenli olması üzerinde önemli rol oynamaktadır (Eker, 1999:120).

2.2.12. Diğer Kamu Gelirleri

Dolaylı olarak gelir yaratan ya da toplam kamu gelirleri içerisindeki önemi fazla olmayan başka gelir kaynaklarından da söz edilebilir. Bunlar arasında; para basmaktan doğan gelirler, bağış ve yardımlar, ganimetler, devlete intikal eden mallar belirtilebilir (nce, 1976: 37).

2.3. 1980 SONRASI KAMU GELİRLERİNİN TÜRK YE

EKONOMİSİNDEKİ YER

Türkiye ekonomisi, 1980’li yıllarla beraber yapısal bir dönüşüm süreci içerisine girmiş ve ayrıntılı olarak liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu ikameci programlar terk edilmiş, ihracata dayalı sanayi stratejileri uygulanmaya başlanmıştır.

1980’li yıllarda, ülkemizde kapsamlı bir devalüasyon söz konusudur. Bu devalüasyon, 24 Ocak 1980 istikrar programı ile başlamış olup, istikrar programının temel amacı, ekonomiye devlet müdahalesini minimum düzeye indirmek, devletin ekonomik girişimciliğini daraltarak kaynakları özel kesim eliyle daha etkin kullanmak, piyasaları serbestleştirmek, ekonomiyi dış rekabete açmak ve dünya piyasaları için mal üretmektir (Şahinkaya, 1993:214). Bu amaçları gerçekleştirmek üzere uygulamaya konulan istikrar politikalarının temeli, ücretlerin kısılması yoluyla iç talebin daraltılması, sosyal amaçlı sübvansiyonların kaldırılması, yapısal dönüşümü gerçekleştirmek üzere ekonomik ve sosyal alandaki devlet müdahalelerinin azaltılması ve sanayi, ticaret, finans kesimlerinin dışa açılmasını sağlamak olarak özetlenebilir (Sönmez, 1986:100-101).

1980 sonrası Türkiye’sinin yaşadığı devalüasyon, kusuz kendini kamu gelirleri ve kamu gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu elinde bulunduran vergiler üzerinde de etkisini göstermiştir. Tablo-2.5 incelendiğinde, 1980 sonrası vergi gelirlerinin, genel bütçe gelirlerinin ortalama % 83’ünü oluşturduğu görülmektedir. Vergi gelirlerinin genel bütçe gelirleri içerisindeki en düşük olduğu pay 1984 yılında % 72 olurken en yüksek pay 1987 yılında % 91 oranında olmuştur.

Tablo-2.5: Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri çerisindeki Payı (%)

YIL	Genel Bütçe Gelirleri 1000 TL	Vergi Gelirleri 1000 TL	Vergi Gelirleri / Genel Bütçe Gelirleri	YIL	Genel Bütçe Gelirleri 1000 TL	Vergi Gelirleri 1000 TL	Vergi Gelirleri / Genel Bütçe Gelirleri
1980	925	750	81	1997	5.726.932	4.745.484	83
1981	1.421	1.190	84	1998	11.635.611	9.228.596	79
1982	1.462	1.305	89	1999	18.657.677	14.802.280	79
1983	2.314	1.934	84	2000	33.040.903	26.503.698	80
1984	3.298	2.372	72	2001	50.890.481	39.735.928	78
1985	4.578	3.829	84	2002	74.603.699	59.631.868	80
1986	6.630	5.972	90	2003	98.558.733	84.316.169	86
1987	9.894	9.051	91	2004	120.089.244	101.038.904	84
1988	16.813	14.232	85	2005	148.237.974	119.250.807	80
1989	30.210	25.550	85	2006	182.577.918	151.271.701	83
1990	55.067	45.400	82	2007	203.349.268	171.098.466	84
1991	96.373	78.643	82	2008	225.496.339	189.980.827	84
1992	174.150	141.602	81	2009	232.975.221	196.289.914	84
1993	350.845	264.273	75	2010	271.957.407	235.714.637	87
1994	742.499	587.760	79	2011	319.512.928	284.490.017	89
1995	1.387.760	1.084.351	78	2012	362.396.372	317.188.767	88
1996	2.684.968	2.244.094	84				

Kaynak: Gelir daresi Ba kanlı 1

Kamu harcamalarının kar ılanması ve uygulamada daha iyi anla ılabilmesi bakımından bu vergilerin çe itli kıstaslara göre sınıflandırılması söz konusudur. Vergilerin günümüzdeki yaygın olarak kullanılan sınıflandırmaları; Dolaylı-Dolaysız, Spesifik-Advolorem, Sübjektif-Objektif, Gelir-Servet-Harcamalar üzerinden alınan vergiler olmakla beraber Dolaylı-Dolaysız vergi ayırımı en eski ve en çok kullanılan ayırım biçimi olmu tur. Çalı manın devamında analize katkısı bakımından ayırım, dolaylı ve dolaysız vergiler olarak yapılacaktır.

Dolaylı ve dolaysız vergi ayırımı verginin iktisadi mükellef ile vergi idaresi arasına ba ka birilerinin girip girmemesine göre yapılan bir ayırımdır. (Erdem, M;

Do an enyüz, brahim Tatlıo lu; 2003). Dolaysız vergiler, vergi mükellefi ile vergi ödeyicisinin aynı ki i oldu u, ki i ve kurumlardan elde ettikleri gelir düzeyine göre alınan vergilerdir. Dolaysız vergilerde vergi mükellefinin, vergi yükünü ba kalarına yansıtmama olana ı bulunmamaktadır. Ayrıca dolaysız vergiler vergi adaletine uyum bakımından dolaylı vergilerden daha etkin bir rol almaktadır. Dolaysız vergilerde vergiyi ödeme gücüne göre ki ile tirilebilen ve en az geçim indirimi, artan oranlılık ve gelirin elde edildi i kayna a farklı vergilendirme gibi özellikleriyle ki ilerin ödeme güçlerine göre ayırım yapılabilmektedir. Gelir vergisi, emlak vergisi, motorlu ta itlar vergisi dolaysız vergilere örnektir.

Dolaylı-Dolaysız vergileme öyle açıklanabilir; potansiyel bir vergi kayna ına ulaşmak iki türlü vergileme ile mümkündür. Birincisi; vergiye konu olacak kaynakları do rudan tayin etmek, yani dolaysız vergileme suretiyle ikincisi de, vergiye konu olacak kayna a dolaylı ya da dı tan bir yolla ulaşılması ki bu durumda da dolaylı vergileme söz konusudur (Korkmaz, 1981:130).

Dolaylı vergiler mal hizmetlerin satın alınması ile ortaya çıkan ve mükellefin bu mal ve hizmeti satın alırken ister bilerek isterse de bilmeden ödedi i bir vergi türüdür. Dolaylı vergiler, dolaysız vergilerin aksine beyanname verilmeden genelde alı veri yapılırken ödenen bir vergi türüdür. Bu vergilerde mükellefin maddi durumu veya sosyal olanakları dikkate alınmaksızın farklı konum gelir düzeyine sahip ki iler aynı vergi ve vergi oranını ödemektedir. Bu bakımdan dolaysız vergiler, dolaylı vergilerden ziyade gayri adil bir vergi türü olarak nitelendirilebilir. Katma de er vergisi ve özel tüketim vergisini örnek olarak verilebilir.

Dolaylı vergilerin yapılan alı veri üzerinden alınıyor olması, mükellefinin çok geni olması ve hemen nakit olarak ödenebilmesi gibi sebeplerden dolayı hükümetlerin

tercih etti i bir vergi türüdür. Ama bu tercihin de vergi adaletini bozdu unu söylenebilir (Susam ve Oktayer, 2007:119). Ki i bazında de il, i lem bazında alınan bu vergiler özellikle talebi esnek olmayan mal ve hizmetlerde, vergi adaletini bozucu yanları öne çıkmaktadır (Yılmaz, 1996:24).

Tablo-2.6: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri erisindeki Payı

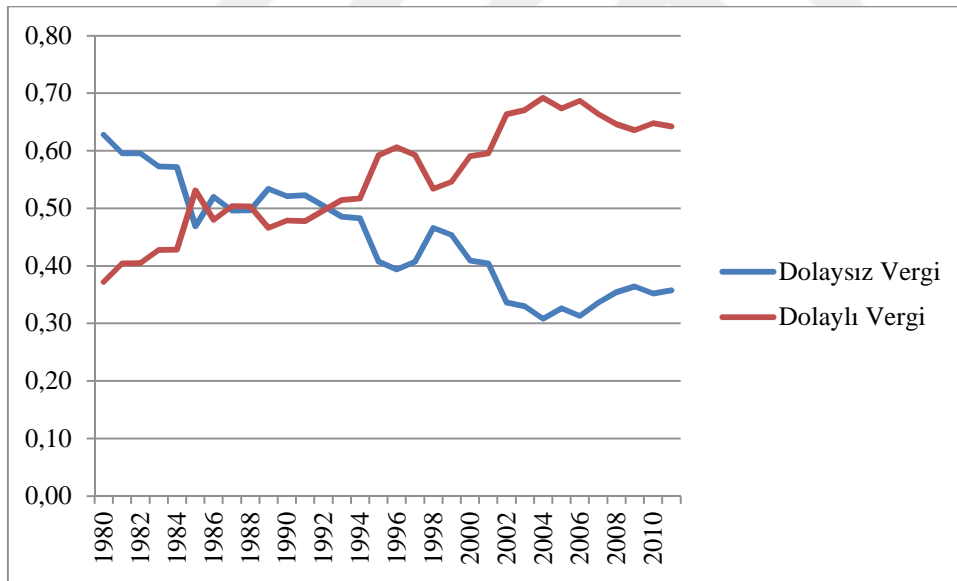
YIL	Toplam Vergi Gelirleri 1000 TL	Dolaylı Vergiler 1000 TL	Dolaylı Vergiler / Vergi Gelirleri (%)	Dolaysız Vergiler 1000 TL	Dolaysız Vergiler / Vergi Gelirleri (%)	YIL	Toplam Vergi Gelirleri 1000 TL	Dolaylı Vergiler 1000 TL	Dolaylı Vergiler / Vergi Gelirleri (%)	Dolaysız Vergiler 1000 TL	Dolaysız Vergiler / Vergi Gelirleri (%)
1980	750	279	37	471	63	1996	2.244.094	1.360.026	61	884.067	39
1981	1.190	481	40	709	60	1997	4.745.484	2.813.515	59	1.931.969	41
1982	1.305	528	40	777	60	1998	9.228.596	4.925.767	53	4.302.829	47
1983	1.934	827	43	1.108	57	1999	14.802.280	8.086.642	55	6.715.638	45
1984	2.372	1.016	43	1.356	57	2000	26.503.698	15.653.737	59	10.849.962	41
1985	3.829	2.033	53	1.796	47	2001	39.735.928	23.677.879	60	16.058.049	40
1986	5.972	2.866	48	3.106	52	2002	59.631.868	39.571.343	66	20.060.525	34
1987	9.051	4.559	50	4.492	50	2003	84.316.169	56.536.031	67	27.780.138	33
1988	14.232	7.166	50	7.066	50	2004	101.038.904	69.891.747	69	31.147.157	31
1989	25.550	11.905	47	13.645	53	2005	131.948.778	88.867.318	67	43.081.460	33
1990	45.400	21.743	48	23.657	52	2006	151.271.701	103.937.129	69	47.334.572	31
1991	78.643	37.549	48	41.094	52	2007	171.098.466	113.625.210	66	57.473.256	34
1992	141.602	70.210	50	71.392	50	2008	189.980.827	122.740.826	65	67.240.001	35
1993	264.273	135.949	51	128.324	49	2009	196.289.914	124.811.328	64	71.478.586	36
1994	587.760	304.027	52	283.733	48	2010	235.714.637	152.758.986	65	82.955.651	35
1995	1.084.351	642.563	59	441.787	41	2011	284.446.206	182.686.310	64	101.759.896	36
						2012	317.186.767	201.240.150	63	115.946.617	37

Kaynak: Maliye Bakanlığı 1

Tablo-2.6 incelendi inde, 1980 yılında dolaylı vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payı % 37 iken, 1981-1984 dönem aralı nda oran yükselerek % 40-43 aralı nda gerçekleş mi tir. 1985 yılında dolaylı vergi oranlarında hızlı bir yükseli ya anmı ve oran % 53 seviyesine yükselmi tir. Bu yükseli in sebebi, yürürlü e giren

Katma De er Vergisidir. 1985 yılından sonra gerileyen oran, 1987 yılında tekrar yükseli e geçmi % 50 oranında olmu tur. 1987–1988 yılları arasında dolaylı ve dolaysız vergiler vergi gelirlerinden e it oranda pay almı lardır. 1980–1993 döneminde dolaysız vergilerin oranı yüksekken, 1993 yılından itibaren dolaylı vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payı artmı tır. 1995–2009 döneminde, vergi gelirlerinin ortalama % 61’lik bölümü dolaylı vergilerden kar ılanmı tır. 1995–2002 yılları arasında siyasi belirsizlik, yüksek enflasyon, 1999 depremi, 1999 ve 2001 krizleri ile negatif büyüme oranları, dönemi etkileyen olumsuz geli meler olmu tur. Dolaylı vergiler 2004 yılında ise % 69’a kadar yükselmi ve 2012 yılında ise % 63’e ula mı tır.

Grafik-2.1: 1980-2012 Yılları Arasında Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Vergi Gelirleri çerisindeki Payı

Kaynak: Gelir daresi Ba kanlı ı

Grafik-2.1 incelendi inde, 1987, 1988 ve 1992 yıllarında dolaylı ve dolaysız vergilerin da ılımında denge sa lanırken, 1992 yılından itibaren dolaylı vergiler lehine

gözle görülür bir artı gerçeğe mi , 2004 ve 2006 yıllarında ise fark aralı ı en fazla olmu tur.

Tablo-2.7: Gelir, Kurumlar ve KDV'nin Vergi Gelirlerine Oranı (%)

Yıl	Gelir Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranı	Kurumlar Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranı	Toplam KDV / Toplam Vergi Gelirleri Oranı	Yıl	Gelir Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranı	Kurumlar Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranı	Toplam KDV / Toplam Vergi Gelirleri Oranı
1980	51,80	4,90	---	1996	30,10	8,40	33,10
1981	48,20	10,50	---	1997	31,60	8,30	32,90
1982	54,10	14,20	---	1998	37,70	8,10	29,50
1983	45,50	11,10	---	1999	33,30	10,50	28,10
1984	34,20	14,70	---	2000	23,40	8,90	31,60
1985	34,60	11,70	24,80	2001	29,10	9,30	31,30
1986	35,20	15,90	26,30	2002	23,00	9,30	34,20
1987	45,10	11,50	28,40	2003	20,20	10,30	32,10
1988	33,70	14,90	29,30	2004	19,50	9,50	34,00
1989	38,60	14,10	25,30	2005	20,30	10,30	32,00
1990	41,00	10,20	27,20	2006	21,00	8,20	33,50
1991	42,40	9,00	29,00	2007	22,20	9,20	32,40
1992	42,40	7,10	29,70	2008	23,40	9,80	31,60
1993	40,40	7,20	31,00	2009	23,40	10,50	30,70
1994	34,00	8,20	33,00	2010	21,00	9,70	32,10
1995	30,40	9,50	32,70	2011	21,00	10,30	33,60
				2012	22,00	10,10	32,50

Kaynak: Maliye Bakanlığı 1

Tablo-2.7 incelendi inde, gelir vergisinin 1980 yılında toplam vergi gelirlerine oranı % 51, 1990 yılında % 41, 2000 yılında % 23 ve 2012 yılında da % 22 düzeyinde oldu u ve azalan bir seyir izledi i görülmektedir. Buna kar ılıklı, kurumlar vergisinin 1981 yılından itibaren ele alındı ında, aslında çok fazla ini li çıkı lı trendlerinin olmadı ını ve neredeyse 1981 yılındaki vergi gelirleri oranı ile 2012 yılı oranının aynı seviyelerde oldu unu söylenebilir.

1985'te KDV'nin yürürlüğe girmesiyle, uygulamada olan yurt içi tüketim vergileri yürürlükten kaldırılmıştır. KDV, dahilde alınan KDV, ithalde alınan KDV ve ek vergi olmak üzere üç şekilde uygulanmaktadır (Yereli, 2001:45). Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan vergi politikaları genellikle dolaylı vergiler ağırlıklı bir sistemdir. Tablo incelendiğinde vergi yapısındaki bu değişim 1985–2009 döneminde toplam vergi gelirleri içinde Gelir Vergisinin payı ortalama olarak %31, Kurumlar Vergisinin payı %10, KDV'nin payının ise yaklaşık % 31 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Gelir Vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payının Kurumlar Vergisine oranla sürekli olarak yüksek bir düzeyde seyretmiştir. Buradan hareketle toplam vergi yükünün sermaye dışı kesimlere kaydırıldığı sonucuna varılabilir. Dolaysız vergiler arasında sermaye kesimi lehine gerçekleştirilen değişim, dolaylı vergilerin sistem içindeki ağırlığının artması ile desteklenmiştir. Buna karşın vergi sisteminin dolaylı vergi ağırlıklı bir yapıya dönüşmesi, iç talebin en önemli unsurunu oluşturan ücretlileri, kentsel-kırsal küçük girişimci kesimi ve en önemlisi dolaylı vergileri yansıtmaya olanak bulunmayan toplumsal kesimleri önemli ölçüde reel gelir kaybına uğratmıştır (Oyan ve Aydın, 1991:7).

Vergi yapısında göze çarpan önemli bir gelişme de kurumlar vergisi oranındaki düzenlemelerdir. Kurumlar vergisinin oranı 1981'de % 50'ye çıkarılmış ve vergi alacağı (1/2 oranında) sistemi uygulamaya konmuştur. 1983 yılından itibaren kurumlar vergisi oranı % 40'a vergi alacağı oranı da 1/3'e düşürülmüştür. Vergi alacağı sisteminin uygulanmasındaki güçlük nedeniyle 1985 yılında bu uygulanmadan vazgeçilmiş ancak 2004 yılına gelene kadar zaman zaman değişik oranlarda tekrar uygulanmıştır. 1986 yılından itibaren kurumlar vergisi % 46 olarak uygulanmıştır. 2006 yılına gelindiğinde kurumlar vergisi oranı % 20'ye indirilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, 1983 yılından

itibaren yürürlüğe giren yeniden değerlendirme ve azalan bakiye amortisman yöntemi kurumlar lehine yeni kazanımlar sağlanmıştır (Yıldırım ve Yıldırım, 2001:11).

Bu yönüyle düşünüldüğünde, kurumlar vergisi oranının düşürülmesi, toplumun diğer kesimleri üzerindeki vergi oranlarının artmasını gerektirmektedir. Ayrıca kurumlar vergisinin mükellefleri dışında diğer toplumsal sınıfların gelir vergisi ödemiş olduğu bilinmektedir.

Aslında kamu gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergiler, kamu harcamalarının yükünü topluma yayan en temel araç niteliğindedir. Asıl amacı kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak olan vergi sisteminin sosyal amacın gerçekleştirilmesi yönünde kullanımı, devletin sosyal sınıflar arasındaki dengeyi gözetmesi ve sistemin meşruiyetini sağlaması açısından önemlidir (Önder, 1993:30). Ancak 1980 sonrasında değişen vergi politikası çerçevesinde devlet dolaylı/dolaysız vergi tercihini değiştirmek yoluyla dengeyi sermaye lehine çevirmekle kalmamış, emek üzerindeki vergi yükünü artırarak tıran uygulamalara girmiştir. Bu dönemde enflasyonla mücadele programı çerçevesinde uygulanan düşük ücret politikalarıyla birlikte, emek geliri elde eden toplumsal sınıfların milli gelirden aldığı pay giderek düşerken, ücret üzerindeki vergi yükü artışı göstermiştir (Palamut-Yüce, 2001: 391).

1990-1993 döneminde vergi konusunda yapılan düzenlemeler, amaca hizmet etmekten uzaktır. Ülkemizde yaşanan krize bağlı olarak 5 Nisan 1994'te açıklanan "Ekonomik Önlemler Uygulama Planında" yer alan hedefler doğrultusunda bir takım vergisel tedbirler alınmış olup bu tedbirler köklü bir reform niteliğindedir. 1990-1993 döneminde vergi mevzuatında yapılan değişiklikler, vergilendirilemeyen alanların vergilendirilmesine yönelik değildir, mevcut vergi alanlarından daha fazla vergi

alınmasını sağlayacak de i iklikleri içermektedir. 4008 sayılı yasa ile mali amacı ön planda tutan ve sisteme bir defaya mahsus olmak üzere, Ekonomik Denge Vergisi, Ek Gayrimenkul Vergisi, Ek Motorlu Ta ıtlar, Net Aktif Vergisi gibi vergiler girmi tir. 5 Nisan 1994 Ekonomik istikrar programının uygulama sonuçları incelendi inde, vergi ba ta olmak üzere bütçe gelirlerinin artırılması hedeflenmi , bu yönde de ba arılar elde edilmi tir (Ataç, 2002:251).

17 A ustos 1999 depremi sonrasında, toplumsal yaraların sarılması amacıyla bir defaya mahsus olmak üzere ek vergiler getirilmi tir. Ek gelir ve ek kurumlar vergileri, ek emlak vergisi, ek motorlu ta ıtlar vergisi ve de özel ileti im vergileridir. Bir defaya mahsus olmak üzere konulan bu vergilerden ek özel ileti im vergisinin, hala yürürlükte olması da dü üdürücüdür.

22 ubat 2001 yılında Türk Lirasının yabancı para birimleri kar ısında de er yitirmeye ba laması sonucu 14 Nisan 2001 tarihinde Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçi programı açıklanmı tir. Bu dönemde vergisel anlamda yapılan en önemli düzenlemeler vergi sisteminde otomasyona gidilmesi ve 2002'de ÖTV'nin uygulamaya konulmasıdır. 12 Haziran 2002'de yürürlü e giren ÖTV yasası ile 16 adet çe itli adlar altında alınan vergi, fon ve pay kaldırılmı , yerine çe itli mallar için imalat, ithalatta veya ta ıtlar için de kayıt ve tescilde alınan bu vergi getirilmi tir. Özel Tüketim Vergisi, petrol ürünleri, alkollü içecekler, tütün mamulleri, ta ıt araçları satı ları ve bazı lüks sayılan tüketim madde gruplarının satı ları üzerinden alınmaktadır. Halen de uygulanmak da olan bu verginin mükellef sayısı oldukça az, sa lanan gelirden oldukça yüksektir (Susam, 2009:224).

Mükelleflere geni imkânlar sa layan "Vergi Barı Kanunu" 4811 sayı ile 25 ubat 2003 tarihinde kabul edilerek yürürlü e girmi tir. 4811 sayılı Vergi Barı ı

Kanunu yeni bir kalıcı düzen getirmemesi, geçici olması ve vergi ceza ili kisine son vermesi nedeniyle hem bir mali af hem de suçlara ili kin genel af kanunudur (Arslan, 2003:74).

Maliye Bakanlı ı'nın verilerine göre 4811 Sayılı Kanun'da toplam ba vuru tutarı 7.900.000.000 TL'ye ula mı ken, tahsil tutarı 4.714.000.000 TL düzeyinde kalmı tır. Elde edilen gelirin 2.853.000.000 TL'lik kısmı 2003 yılında, yakla ık 1.861.000.000 TL'lik kısmı ise 2004 yılında elde edilmi tir (30 Eylül 2004 tarihine kadar). Elde edilen toplam gelirin yakla ık 4.500.000.000 TL'lik kısmı özel sektörden, 215.000.000 TL'lik kısmı ise kamu kurulu larından sa lanmı tır (<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/VBKII79.htm>).

2004 yılından dünyada ya anan vergi indirimi uygulaması etkisini Türkiye'de de göstermi ve küresel rekabete uyum ve yabancı sermayeyi çekebilmek amacıyla ülkemizde 2006 yılı ba nda, Kurumlar Vergisi oranı % 30'dan % 20'ye, Gelir Vergisi Kanunu'ndaki ücret dı ndaki gelirlere uygulanan ilk dilime ait % 20'lik oran % 15'e, en yüksek oran da % 40'tan % 35'e dü ürülmü tür.

TOBB'un 2004 yılında yayınlamı oldu u Türk Vergi Sistemi, Sorunlar-Çözüm Önerileri raporuna göre, toplam gelir vergisi hâsılatı içinde beyana dayanan gelir vergisinin payı % 4, gelir vergisi tevkifatının payı % 94, basit usuldeki gelir vergisinin payı % 0, devlet iç borçlanma senetleri faizleri üzerindeki gelir vergisinin payı % 0, geçici verginin payı % 2'dir. Bunun anlamı; gelir vergisinin sadece stopaj yöntemiyle tahsil edilme noktasına gelmi olmasıdır. Tevkif suretiyle alınan gelir vergisinin, toplam gelir vergisine oranı dikkate alındı nda, ücretler % 46,6; serbest meslek kazançları % 1,9; yıllara ait in aat ve onarma i leri % 3,3; kira ödemeleri % 4,4; temettüleri % 5,4; mevduat faizleri % 18,1; zirai kazançlar % 1,6; repo gelirleri % 4,8 oranında paya

sahip olmu lardır. Dolayısıyla, toplam gelir vergisinin % 46,6'sını ücretliler, % 3,3'ünü ticari kazanç sahipleri, % 1,9'unu serbest meslek erbabı, % 1,6'sını çiftçiler ödemi lerdir (TOBB, 2004:27). Bu veriler, emek geliri elde edenlerin, kamu harcamalarının finansman yükünü ta ıdı nı göstermektedir.

2008 yılında ABD' de ba layıp dünyaya yayılan küresel krize kar ı, Türkiye' de çe itli önlemler almı ve bu önlemler içerisinde en önemlisi Maliye Bakanlı ı Gelir daresi Ba kanlı ı tarafından yürütülen “Varlık Barı ı” düzenlemesi olmu tur.

13 Kasım 2008 tarih ve 5811 sayılı “Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması” hakkındaki kanunun 1. maddesine göre; “gerçek ve tüzel ki ilere ait olup yurt dı ında bulunan para, döviz, altın, menkul kıymet ve di er sermaye piyasası araçlarının milli ekonomiye kazandırılması, ta ınmazların kayda alınması ile yurt içinde bulunan ancak i letmelerin öz kaynakları içinde yer almayan bu türden varlıkların sermaye olarak konulmak suretiyle i letmelerin sermaye yapılarının güçlendirilmesi, sahip olunan söz konusu kıymetlerin banka ve aracı kurumlara ya da vergi dairelerine bildirilmek artıyla ve cüz'î bir oranda vergi ödenmek suretiyle kayda alınması ve yapılan bu beyanlardan hareketle inceleme ve soru turma yapılmamasını” öngörmektedir. Ayrıca, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yurt içinde sahip oldukları varlıkları i letmelerine sermaye olarak koymaları te vik edilmektedir.

22 Kasım 2008 tarih ve 5811 sayılı “Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun” ile uygulamaya konulan ve 2 Mart 2009 tarihinde sona eren Varlık Barı ı uygulaması, 10 Temmuz 2009 tarihinden itibaren 31 Aralık 2009 tarihine kadar uzatılmı ve söz konusu uygulama bu tarih itibariyle sona ermi tir. Varlık Barı ının uygulama sonuçlarına bakılacak olursa; verilen 64 bin beyannameden 26 milyar 949 milyon 937 bin lirası yurt dı ından, 20 milyar 352 milyon 608 bin lirası

da yurt içinden olmak üzere, toplam 47 milyar 302 milyon 545 bin liralık kaynak, Varlık Barışı kapsamında beyan edilmiştir. Bu beyanlar üzerinden 1 milyar 556 milyon 629 bin lira vergi tahakkuk ettirilmiştir (G B Basın Bülteni, 04.01.2010).

25ubat 2011 tarihli ve 27857 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Cumhuriyet tarihinin en büyük mali yapılandırılması” olarak adlandırılan 6111 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

31.12.2010 tarihine kadar beyan edilmesi gereken yıllık gelir, kurumlar, katma değer, özel tüketim, gelir, kurumlar, damga vergisi gibi beyana dayalı tüm vergiler ile 31.12.2010 tarihinden önce tahakkuk eden yıllık harçlar, motorlu taşıtlar vergisi vb. alacaklar bu kanun kapsamındadır. Kanun kapsamında, yaklaşık olarak 2011 yılında 13.500.000.000 TL, 2012’de yaklaşık 10.300.000.000 TL, 2013’te 8.600.000.000 TL, 2014’te 3.000.000.000 TL, 2015 ve sonrasında ise 1.000.000.000 TL olmak üzere toplam 36.500.000.000 TL tahsil edilecektir (<http://www.patronlardunyasi.com/yhaber.asp?haberid=105646>).

1980’lerden itibaren devletin küçültülmesi hedefine bağlı olarak değişen kamu bütçesinin yapısı, sosyal devlet anlayışının giderek terk edildiğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde neo-liberal politikalar nedeniyle kamu yatırımlarına ağırlık verilmemiştir, K T’ler devletin küçültülmesi adına özelleştirilmeye çalışılmıştır, toplumsal mal ve hizmet üretiminde kısıtlamalara gidilmiştir. Bütün bu gelişmeler vergi politikaları ile desteklenmiştir. Sonuç olarak 1980 sonrasında uygulanan vergi politikaları, sermaye üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi yoluyla, bu kesimin toplumsal üretimden aldığı payın arttırılmasını sağlayan bir araç niteliğine bürünmüştür (Özurlu ve Kargı, 2007:285).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ İLE EĞİTİM HARCAMALARI

ARASINDAKİ İLİŞKİ : GRANGER NEDENSEL KANALİZ

3.1. ARA TIRMANIN AMACI VE İLGİLİ ARA TIRMALAR

3.1.1. Ara tırmanın Amacı

Tezin uygulama bölümünde, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini göstermede bir araç olarak kabul edilen eğitim ile kamu gelirleri değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen analiz ve nedensellik yaklaşımları kullanılarak incelenecektir. Literatürde farklı zaman aralıklarında farklı değişkenlerle yapılan çalışmalarda, değişkenler arasında farklı nedensellik ilişkilerinin bulunduğu görülmüştür.

Değişkenler arasındaki nedensellik yönünün belirlenmesi, eğitim alanında uygulanacak olan politikaların belirlenmesinde öncelik taşıyacaktır. Eğitim harcamalarından kamu gelirlerine ya da kamu gelirlerinden eğitim harcamalarına doğru tek-yönlü ilişkilerin yönünün belirlenmesi, uygulanacak olan politikalara da yön verecektir. Uygulamada, söz konusu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger, SPSS, ADF, PP ve VAR analizleri ile incelenip elde edilen sonuçların değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

3.1.2. İlgili Ara tırmalar

Kamu gelirleri ile eğitim harcamaları arasındaki ilişkiyi analiz eden herhangi bir istatistiksel çalışma bulunmamasına rağmen, eğitim ve kamu gelirleri üzerine ayrı ayrı yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Aşağıda bu ara tırmalara kısaca değinilecektir.

Eğitim üzerine yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde, eğitimin incelendiği veriye pozitif yönde değeri tirdiği ve eğitimin en önemli unsuru olan insanın, eğitim seviyesinin artırılmasıyla ekonomik kalkınmanın artırılacağı sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca da bu araştırmalara ve sonuçlarına kısaca değinilecektir.

Denison, ABD'nin 1910 ile 1950 yılları arasındaki dönemde, ekonomik büyümenin 1/5'nin, mevcut gücünün eğitim seviyesindeki artışı ile açıklanabileceğini ortaya koymuştur (Denison, 1962:124). Ekonomik gelişme süreci içerisinde insan faktörünün önemini açıklamaya yönelik olarak geliştirilen beşeri sermaye kuramı insana yapılan yatırımlar sayesinde kalkınma sürecinin daha kısa sürede gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir (Schultz, 1971:24).

Easterlin tarafından 1981 yılında yapılan araştırmada, ekonomik gelişmenin, teknolojinin yaygınlaşmasına ve bu teknolojinin verilecek olan eğitim sayesinde mümkün olacağını ortaya koymuştur. Marris, 66 tane gelişmekte olan ülke üzerinde yaptığı çalışmada, eğitimin sadece güçlü bir şekilde ekonomik büyümeyi sağlamadığı, aynı zamanda eğitim yatırımlarıyla desteklenmediği takdirde genel yatırımların büyüme üzerinde daha az bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca eğitim yatırımları, fiziki sermaye yatırımlarını tamamlayarak daha fazla milli gelir artışı sağlamaktadır (Psacharopoulos ve Woodhall, 1994: 39-44).

Eğitim konusunda, Türkiye üzerinde yapılmış çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Arslan ve Zgü (2008 :371-380), 1990-2006 Dönemi Türkiye ekonomisi için beşeri sermayenin büyüme üzerindeki etkilerini Johansen bütünlüme ve Granger nedensellik testi ile incelemiştir. E bütünlüme analizine göre ortalama eğitim süresi ile ekonomik büyüme arasında pozitif, Granger nedensellik testine göre ise, ortalama eğitim süresinden ekonomik büyümeye doğru pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Çömlekçi tarafından, 1948-1965 dönemleri arasında ki i ba na dü en gelir ile e itim yatırımları arasındaki ili ki incelenmi ve anlamlı, güçlü bir ili kinin oldu u sonucuna ula mı tır (Çömlekçi, 1971). E itimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesine yönelik Türkiye'deki çalı malardan birisi de 2004 yılında yapılmı (Çoban, 2004:25) ve 1980-1997 dönemi verileri kullanılarak, e itimle ilgili de i kenlerle, iktisadi büyüme arsındaki ili ki ve etkile im dikkate alınmı tır. Çalı mada, ilkokul okulla ma oranındaki artı nın, ekonomik büyümedeki artı a ve ekonomik büyümedeki artı nın ise lise okulla ma oranlarındaki artı a neden oldu u ortaya konulmu tur.

Türkiye'de e itim ile iktisadi büyüme arasındaki ili kinin yönünü ve büyüklü ünü 1923-2005 dönemini inceleyen Özsoy; ilkö retim ile GSY H arasında çift yönlü nedensellik, GSY H'dan ortaö retime do ru ve mesleki e itimden GSY H'ya do ru tek yönlü nedensellik ili kisini tespit etmi ancak, yüksekö retim ile GSY H arasında bir nedensellik ili kisine rastlanmadı ı sonucuna ula mı tır (Özsoy: 2009:11).

3.2. ARA TIRMADA KULLANILAN YÖNTEM

Çalı mada kullanılan veriler, 1980-2012 dönemini kapsayan yıllık verilerdir. E itim için yapılan harcamalar ile kamu gelirleri arasındaki ili kinin incelendi i analizde veriler, Eviews 7.1 ve SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programlarında analiz edilmi tir.

Veriler MB, DPT, MEB statistiki Veri Merkezi ve TCMB internet sitelerinden derlenerek hazırlanmı tır. 1980 ile 2012 yılları arasındaki 33 adet yıllık veri kullanılmı olup, 1998 yılı baz yıl olarak kabul edilmi ve veriler reel hale dönü türülmü tür. Analiz kapsamında, serilere ili kin grafikler, Geni letilmi Dickey Fuller (ADF) birim kök

testi, Phillips Peron (PP) birim kök testi, VAR modeli, Johansen e bütünleme analizi ile Granger nedensellik analizlerinden yararlanılmı tır.

3.2.1. Model ve Veri Seti

ki veya daha fazla de i kenin birbirleri arasındaki ili kiyi incelemede kullanılan istatistiksel yöntem, regresyon analizidir. Regresyon analizi ile amaç, ba ımlı ve ba ımsız de i kenleri olu turarak, de i kenler arasındaki ili kiyi tanımlayabilen bir modeli olu turmaktır. Bu bakımdan, öncelikli olarak ba ımlı ve ba ımsız de i kenler tanımlanmalıdır.

Ba ımsız de i ken, etkisi ara tırılan de i ken olup, de i iklikten etkilenen de i kendir. Ba ımlı de i ken ise, de i iklikten etkilenen de i ken olup, ba ımsız de i kenin de i tirilmesinden etkilenen de i ken de denilebilir.

Çalı mamızda, e itim harcamaları olarak a a ıdaki formül kullanılmı olup temel mantık, e itli in solunda yer alan de i kenin sa ında yer alan de i kenlerden etkilenmesi veya etkilenme gücünün tespitidir. Yani, kamu gelirlerindeki bir de i menin e itim için yapılan harcamaları nasıl de i tirdi i veya hangi oranda etkiledi i ara tırılmaya çalı ılmı tır.

$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + \epsilon_i$ formülü benimsenmi tir.

Y_i = Ba ımlı de i ken (E itim Harcamaları)

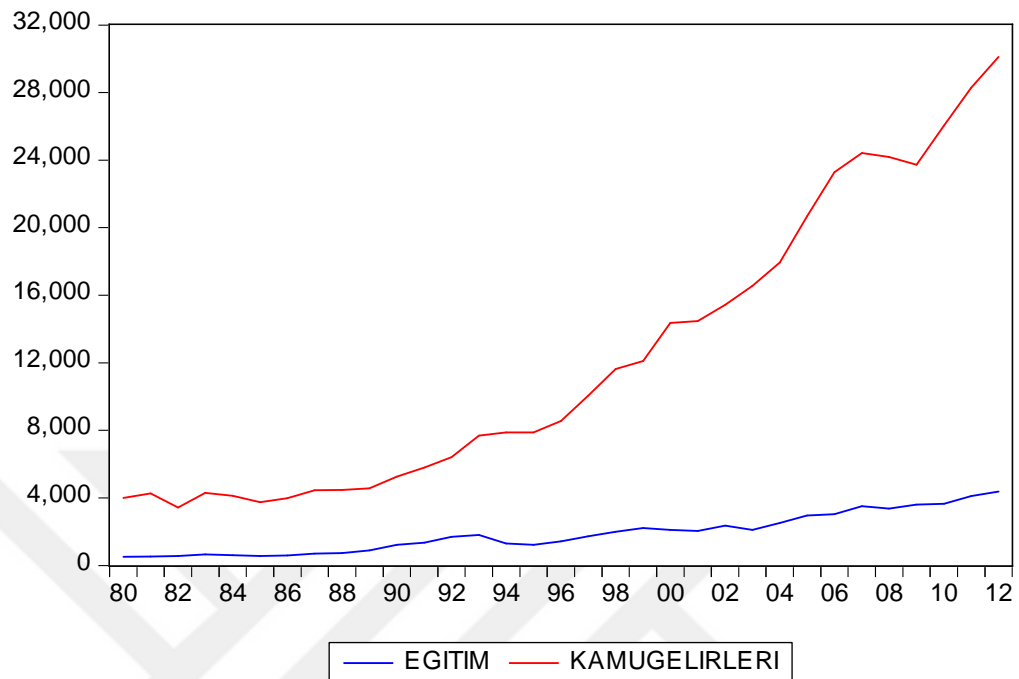
X_i = Ba ımsız de i ken (Kamu Gelirleri)

β_0 ve β_1 = Tahmin edilecek parametreler

ϵ_i = Hata terimi

3.2.2. Serilere İlişkin Grafikler

Grafik-3.1: Eğitim Harcaması ile Kamu Gelirlerinin Grafikselleştirilmesi

1980 ve 2012 dönem aralıklarına ait, eğitim harcamaları ile kamu gelirleri grafikleri incelendiğinde, mevsimsel etkilerinin olmadığı, sabit ve artı trendine sahip oldukları görülmektedir. Serilerin zaman yolu grafikleri için genel olarak belirli bir ortalamaya sahip olmadıkları ve zaman içerisinde pozitif yönlü artan bir trend yapısı gözlenmektedir.

3.3. ZAMAN SERİLERİ İLE İLGİLİ GENEL BULGULAR

Zaman serileri, gözlemlenen değişkenlerin aldığı değerleri belli bir zaman aralığına göre sıralanmasıyla elde edilen seriler olarak tanımlanabilir. Örneğin, yıllık ihracat-ithalat miktarını, aylık üretim miktarı, günlük gazete satışı miktarı, saatlik hatta dakikalık döviz fiyat değişimlerini gösteren seriler bu niteliktedir. Zaman Serileri t zamanı göstermek üzere $Y=f(t)$ şeklinde bir fonksiyonel ilişkiyi ifade etmekte olup, bir zaman serisinin düzensiz görünümünün neden kaynaklandığını bularak zaman süresini

bile enlere ayırmak, bunların gelecekte alacakları tahmini de erleri bulmak mümkün olabilmektedir.

X bir zaman serisini göstermek üzere, t zamanında aldığı de er X_t ekinde ifade edilerek zamanın bir fonksiyonu olarak dü ünülür. t dönemine ili kin gözlem de erine “bugünkü gözlem de eri” denir. t dönemine kadar olan tarihsel geli imi gösteren de erlere “geçmi dönem de erleri” denir ve $t=1,2,3,\dots$ de erleri için $X_{t-1}, X_{t-2}, X_{t-3} \dots$ ile gösterilir. Zamana ba lı olayla ilgili tahminlerin yapıldı ı dönem de erlerine ise “gelecek dönem de erleri” denir ve $X_{t+1}, X_{t+2}, X_{t+3} \dots$ ile ifade edilir (Kayım, 1985:23).

Bir zaman serisi, bize, geçmi dönemlere ili kin veriler yardımıyla geçmi i kapsayarak, gelece e dönük tahminler yapmayı amaçlar. Bu bakımdan gelecekle ilgili tahminler yapılırken zaman serisinin geçmi teki hareketlerinin gelecekte de aynı e ilim içinde bulunaca ı varsayımıyla hareket edilir. Bu e kilde elde edilecek tahminler ve elde edinilen sonuçlar, bu sonuçları kullanacak olan birimin gelece e dönük planlama i lerini kolayla tırabilir.

Çok geni bir uygulama alanına sahip zaman serileri; istatistik ve ekonometri gibi bilim dallarında geni bir uygulama alanına sahiptir. Zaman serisi, zaman içinde gözlemlenen ölçümlerin bir dizisidir. Uygun e kilde tahmin edilen seriler, hipotez testlerinde ve iktisadi verilerin yorumlanmasında kullanılmaktadır. Zaman serilerinin en önemli kullanım amacı, tahminlerle sonuca kolayca ula abilmektir (Kutlar, 2000: 25).

Zaman serilerinde verilerin aynı ölçü birimleriyle ifade edilmi olması, bunların kar ıla tırılmasını kolayla tırır. Bu nedenle, zaman serileri çözümlemesine geçilmeden önce seriyi olu turan verilerin aynı ölçü birimiyle ifade edilmesi gerekir. Bu amaçla, fiziksel bir ölçü birimi kullanılabilece i gibi, veriler de er cinsinden de ifade edilebilir.

Belirli e it zaman aralı ına göre, elde edilmi gözlem de erlerinin olu turdukları serilere kesikli zaman serileri, zaman içerisinde belirli ve e it bir zaman aralı ı ile sınırlandırılmadan elde edilen gözlem de erlerinin olu turuldu u seriye ise sürekli zaman serileri adı verilir. Ayrıca zaman serileri göstermi oldukları periyodik ekillere göre mevsimsel ve mevsimsel olmayan seriler, seri de erlerinin ortalamadan büyük sapmalar gösterip göstermedi ine göre de dura an (stationary) ve dura an olmayan (nonstationary) seriler ekinde adlandırılabilir (Kayım, 1985:26).

3.3.1. Zaman Serilerinin Özellikleri

Zaman serilerinin özellikleri arasında “ba ımlılık” ve “stokastik süreç” kavramları önemli bir yere sahiptir. Zaman serilerinde, gözlem de erlerinin birbirlerine ba ımlı olmasına “iç ba ımlılık” denmektedir. Bu kavramla, bir zaman serisinin bugünkü ve geçmi dönem gözlem de erlerini kullanarak gelecek dönemde alaca ı de erlerin tahmini yapılabilmektedir.

Zaman serilerinin di er özelli i ise “stokastik süreç” olmasıdır. Yani, stokastik süreç olarak bir zaman serisi, iç ba ımlılı ı olan rassal de i kenin zaman aralıkları ile aldığı de erlerin ardı ardına sıralanması ile meydana gelen seri ekinde tanımlanabilmektedir (Özmen, 1986:23). Stokastik sürecin gerçek yapısı belirlenerek, geçmi dönemlerde serinin izledi i yolun, gelecek dönemlerde de tekrarlanarak devam edece i varsayımı ile bir taraftan geçmi açıklanmaya, di er taraftan da gelecek tahmin edilmeye çalışılmaktadır (Newbold, 1978:76). Zaman Serileri; trend (T), mevsimsel dalgalanmalar (M), konjonktürel dalgalanmalar (K), Tesadüfi (Rassal, Düzensiz) Dalgalanmalar (D) olmak üzere dört ayrı unsurdan olu maktadır.

3.3.2. Zaman Serisi Analizi

Zaman serileri, bir dönemden di erine de i kenlerin de erlerinin ard ık bir ekilde gözlendi i sayısal büyüklüklerdir. Gözlenen verilerin zaman içinde ard ık bir biçimde gerçekleşmesi bir ko ul de il fakat düzenli aralıklarla dizinin gelişimini görme açısından gereklidir (Sevüktekin, 2010:41).

Bir zaman serisi, ilgilenilen bir de i kenin zaman içerisinde sıralanmış ölçümlerinin bir kümesidir. Zaman serisi ile ilgili analizin yapılma amacı ise, gözlem kümesince temsil edilen gerçe in anlaşılması ve zaman serisindeki de i kenlerin gelecekteki de erlerinin do ru bir ekilde tahmin edilmesidir (Allen, 1964:133).

3.4. ZAMAN SER LER NDE DURA ANLIK

Zaman serisi analizlerinde kullanılan en önemli kavramlardan birisi dura anlık kavramdır. Zaman serileri stokastik bir süreç, dura anlık ise stokastik süreçle ilgili önemli bir kavramdır. Stokastik süreç olarak bir zaman serisinin ortalaması, varyansı, kovaryansı ve daha yüksek dereceden momentleri zamana göre de i miyorsa seriye dura an zaman serisi denir ve bu durum da dura anlık olarak ifade edilir (Özmen, 1986:73).

Zaman serisi analizlerinde, modelde kullanılan zaman serilerinin dura an olup olmadı ının sınanması gerekmektedir. Bir zaman serisi, zaman içinde de i miyor ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandı ı döneme de il de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklı a ba lı ise dura andır. Dura an olmayan zaman serileri ile çalı ıldı ında düzmece regresyon problemiyle kar ıla ılabilir. Bu durumda regresyon analiziyle elde edilen sonuç gerçek ili kiyi yansıtmaz. Dura an olmayan

zaman serileriyle yapılan regresyon analizleri, sadece bu seriler arasında bir e bütünüle im ili kisi varsa gerçek ili kiyi yansıtabilir (Dikmen: 238-239).

E er bir zaman serisi dura ansa, ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman içerisinde de i memektedir. Bir zaman serisinin ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde sabit kalması zayıf dura anlık olarak tanımlanmakta olup kovaryans dura anlık veya ikinci mertebeden dura anlık olarak da ifade edilmektedir (Darnell, 1994:386). Bu aynı zamanda geni anlamda dura anlık olarak da bilinmektedir. Bir stokastik sürecin ortak ve ko ullanılabılır olasılık da ılımı zaman içinde de i miyorsa bu seri güçlü anlamda dura an olarak isimlendirilir (Charemza-Deadman, 1993:118). Genelde uygulama yapılırken kovaryans dura anlık kavramı yeterli olmaktadır.

Ekonometrik analizlerde zaman serisi kullanıldı ında ço unlukla, zaman serilerinin sahip oldukları aynı yönlü güçlü e ilimler veya e ilimden dolayı aralarında güçlü bir ili ki bulunabilir. Seriler dura an de ilse bu ili ki sahte bir ili ki olabilir. Seriler arasındaki sahte ili kilerden kaçınmak için serilerin dura an olması gerekmektedir. Çünkü dura an olmayan de i kenlerin varlı ı birçok standart hipotez testini geçersiz kılacaktır (ahbaz, 2007:10).

Zaman serisi verilerinin olasılık kurallarına göre toplandı ı ekleindeki varsayım gere i, zaman içerisinde büyük de i kenlik gösteren (dura an olmayan) serilerle mevsimlik dalgalanma gösteren serilere, belirli olasılık kurallarını uygulamak ve bu serilere dayanarak öngörü yapmak sakıncalıdır. Bu durumdan kaçınmak için dura an olmayan serileri dura an hale getirmek ve serileri trendden, mevsimsel dalgalanmalardan arındırmak gereklidir. Bu amaçla çe itli dönü üm i lemlerine ba vurulur. Söz konusu dönü ümler;

- Logaritma alma
- Fark alma
- Filtreleme
- Trendden arındırma

eklinde sınıflandırılabilir (Işık, 1994:78).

3.4.1. Dura anlı nın Sa lanması

Dura anlık elde edilmeden yapılan analizler, yanıltıcı olup, sahte bir ilişkiyi ortaya çıkarır. Bir zaman serisinin dura an olması ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde değişmediği anlamına gelmektedir.

Bu konudaki metodolojiye bakıldığında, Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik testi ile seriler arasındaki nedensellik ilişkisi test edilmeye çalışılmıştır. Ancak, serilerin dura anlık düzeyleri incelendiğinde birçok serinin makroekonomik düzeyde dura an olmadığı ortaya çıkmıştır. Granger ve Newbold (1974) dura an olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemleriyle karşılaşabileceğini göstermiştir. Bu durumda regresyon analiziyle elde edilen sonuç, gerçek ilişkiyi yansıtmaz. Çünkü bu test istatistikleri, standart dağılıma sahip olmadıklarından geçerliliklerini yitirmektedirler. Dura an olmayan zaman serileriyle yapılan regresyon analizleri, sadece bu seriler arasında bir bütünleşme (cointegration) ilişkisi varsa gerçek ilişkiyi yansıtabilir (Gujarati, 1999:726).

3.4.2. Dura anlı nın Sa lanması için Birim Kök Testleri

Zaman serileri, değişkenlerin belirli bir zaman aralığında aldığı değerler olarak ifade edilir. Bu değişkenlerle yapılacak analizin, anlamlı olabilmesi için serilerin

dura an olması gerekmektedir. Zaman serilerinin dura anlklarını incelemede birim kök testleri kullanılır. Dickey-Fuller (DF) ve Genisletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testleri en yaygın kullanılan birim kök testleridir.

De i kenlerin dura anlkları incelendikten sonra aralarındaki uzun dönem ili kiler e bütünle me testleri ile belirlenir. Bu testlerden Engle-Granger e bütünleşme testi ile ortak trende sahip olan de i kenlerin aynı dereceden bütünle ik olmaları durumunda, serilerin uzun dönem denge de erleri hakkında bilgi edinilebilir. Çalışmanın bu bölümünde, zaman serilerinde dura anlklık, ADF birim kök testleri, SPSS’de regresyon ve korelasyon analizi ile Granger nedensellik testleri incelenecektir.

3.4.2.1. Geni letilmi Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Dickey-Fuller testi ile gözlemlenen zaman serilerinin, birim köke sahip olup olmadığı analiz edilir. İlk olarak 1979 tarihinde yayınlanan bu test, günümüze kadar çe itli alanlarda yeterli gelmedi i ve bundan dolayı eksikliklerin kapatılması için yeni yöntemler geli tirilmiştir. Herhangi bir de i kenin de eri, kendisinin daha önceki döneme ya da dönemlere ait de erlerinden etkilenmektedir. Bir serinin uzun dönemde sahip oldu u özellik, bir önceki dönemde de i kenin aldığı de erin, bu dönemi ne ekilde etkiledi inin belirlenmesiyle açığa çıkartılabilir.

Geni letilmi Dickey-Fuller (ADF) testi, gözlenen serilerde birim kökün varlığının (serinin dura an olmadığı) olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan bir testtir (Dickey & Fuller, 1979:427). Yapılan uygulamalarda serinin birim kök taşıyıp taşımadığının saptanması için mutlak suretle ADF (Dickey-Fuller) testinin yapılması art niteli inde bulunmaktadır. Testin kullanımını açıklamak için aşağıdaki veri üreten süreç kullanılabilir.

$$\text{Model: } y_t = \rho y_{t-1} + u_t$$

Birim kök sınavını açıklamak amacıyla bir y_t zaman serisi de iken için,

$$u_t = \text{Stokastik hata terimi}$$

Elimizde y_t a a y_{t-1} daki gibi gösterilebiliriz.

$$y_t - y_{t-1} = (\rho - 1) y_{t-1} + u_t$$

Denklemin her iki tarafından y_{t-1} çıkarıldığında, $(\rho - 1) = \rho$ olmak üzere denklem $y_t = \rho y_{t-1} + u_t$ şeklinde gelir.

$$y_t = \rho y_{t-1} + u_t$$

$$H_0 : \rho = 1 \quad (H_0 = \text{Seri Dura an De ğildir})$$

$$H_1 : \rho < 1 \quad (H_1 = \text{Seri Dura andır})$$

Eğer $\rho > 1$ halinde bir seri bulunuyorsa bu seri ekonomik açıdan duyarlı değildir (Utkulu, 1993:309).

$(\rho - 1) = 0$ veya $\rho = 0$ durumunda y_t serisi birim kök içermektedir. Ancak $I(1) < 1$ durumunda seri dura an olur. Burada Dickey ve Fuller'ın Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkarılan "t" (tau) istatisti i kullanılmaktadır. Hesaplanan "t" de ğerinin mutlak de ğeri, Dickey-Fuller veya Mc Kinnon Dickey-Fuller kritik de ğerlerinin mutlak de ğerini a şıyorsa, zaman serisinin dura an oldu ğu hipotezini reddedemeyiz. " $H_0 : \rho = 1$ " reddedilirse, zaman serisi dura andır (Akkaya, 2007: 99-100).

Dickey-Fuller'in ortaya koydu ğu üç denklem türü bulunmaktadır;

$$\text{Sabitli trendsiz Dickey-Fuller denklemi : } y_t = \rho y_{(t-1)} + u_t$$

$$\text{Sabitli trendsiz Dickey-Fuller denklemi : } y_t = a + \rho y_{(t-1)} + u_t$$

$$\text{Sabitli trendli Dickey-Fuller denklemi : } y_t = a + b_t + \rho y_{(t-1)} + u_t$$

Üç regresyonun birbirinden farkı a ve b gibi deterministik elemanlar içermesidir. Bu denklemde yer alan y parametresinde ‘y = 0’ e itli inin sa lanması ‘y_t’nin birim kök içerdi ini göstermektedir.

Birim kökün varlı ının sınanması için iki hipotez kullanılmaktadır. Bunlar;

H₁: y < 0 (p < 1) Seride birim kök yoktur, seri dura andır.

H₀: y = 0 (p = 1) Seride birim kök vardır, seri dura an de ildir.

Hipotezlerin olu turulmasından sonra, mevcut model içinde sınanması u ekilde olmaktadır;

Dickey-Fuller testinin uygulanmasında “ y_t = yY_(t-1) + u_t” regresyonunda yer alan “y” parametresinin sahip oldu u “t” de erinin, Dickey-Fuller’a özel olarak hazırlanan “t” istatistik tablo de eri ile kar ıla tırılarak, önceden hazırlanan H₀ ve H₁ hipotezlerine göre birim kökün varlı ı tespit edilmektedir.

Tablo- 3.1: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

De i kenler		ADF-t statisti i*	ADF-t statisti i Birincil Fark**	PP-t statisti i*	PP-t statisti i Birincil Fark**
E itim Harcaması	Sabit	1,169764	-5,32282	1,255129	-5,322017
	Sabit ve Trendli	-1,659487	-5,704413	-1,688464	-5,70479
	Hiçbiri	3,373219	-4,161322	3,532678	-4,131719
Kamu Gelirleri	Sabit	3,105715	-3,468923	2,822712	-3,463241
	Sabit ve Trendli	-1,190897	-4,754201	-1,219496	-4,772858
	Hiçbiri	6,386343	-2,260747	5,871483	-2,180526

* % 5 MacKinnon kritik de eri sırayla -2,957110, -3,5557759 ve -1,951687'dir.

** % 5 MacKinnon kritik de eri sırayla -2,960411, -3,568379 ve -1,952066'dir.

Tablo-3.1'den de görülebilece i gibi her iki de i ken için elde edilen ADF-t ve PP- t istatisti i de erleri, hem pozitif, hem de yüzde 5 ve 10 seviyeli Mac Kinnon kritik de erlerinden mutlak de er olarak daha küçük oldukları için, dura an olmadıkları görülmektedir.

De i kenlerin birincil farkları alınımı ve e itim harcaması ile kamu gelirleri de i kenlerinin dura an oldukları tespit edilmiştir. Birincil farklarında dura anla an seriler için en uygun gecikme uzunlu unun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 3-2' de FPE, LR, AIC, SC ve HQ kriterlerinden yararlanarak en uygun gecikme uzunlu u tespit edilmiştir. Buna göre, uygun gecikme uzunlu unun bilgi kriterlerinin tamamında 1'dir. Analizlerde gecikme uzunlu u 1 olarak kabul edilecektir.

Tablo- 3.2: Optimal Gecikme Uzunlu unun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-517.7982	NA	3.84e+12	34.65321	34.74663	34.68310
1	-440.7247	138.7323*	2.95e+10*	29.78164*	30.06188*	29.87129*
2	-438.7314	3.322009	3.39e+10	29.91543	30.38250	30.06485
3	-436.4071	3.564066	3.83e+10	30.02714	30.68103	30.23632

Not: * areti ilgili kritere göre uygun gecikme uzunlu unu göstermektedir.

LR: Ardı ık Uyumla tırılmı LR test istatisti ini (each test at 5% level),

FPE: Son tahmin kriterini,

AIC: Akaike Bilgi Kriterini,

SC: Schwarz Bilgi Kriterini,

HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriterini göstermektedir

3.4.2.2. Philips Perron Birim Kök Testi

Phillips Perron testi, zaman serilerinin birim kök içerip içermedi inin belirlenmesinde kullanılan di er bir testtir. Phillips Perron (1988) testi ADF testinden farklılıklar göstermekte olup, bu model aracılı ıyla parametrik bir model olmadı ından normal da ılım göstermeyen serilerde daha sa lıklı sonuçlar elde edilmektedir. Phillips Perron (PP) için H_0 hipotezi birim kökün varlı nı yani serinin dura an olmadı nı,

alternatif hipotez ise serinin birim kök içermediğini yani serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. PP test istatistiği de seri, istatistiklerin kritik değerlerinden daha negatif ise birim kök varlığını öne süren sıfır hipotezi reddedilmektedir (Demireli vd, 2010:2).

PP testinin denklemleri aşağıdaki gibi modellenmektedir:

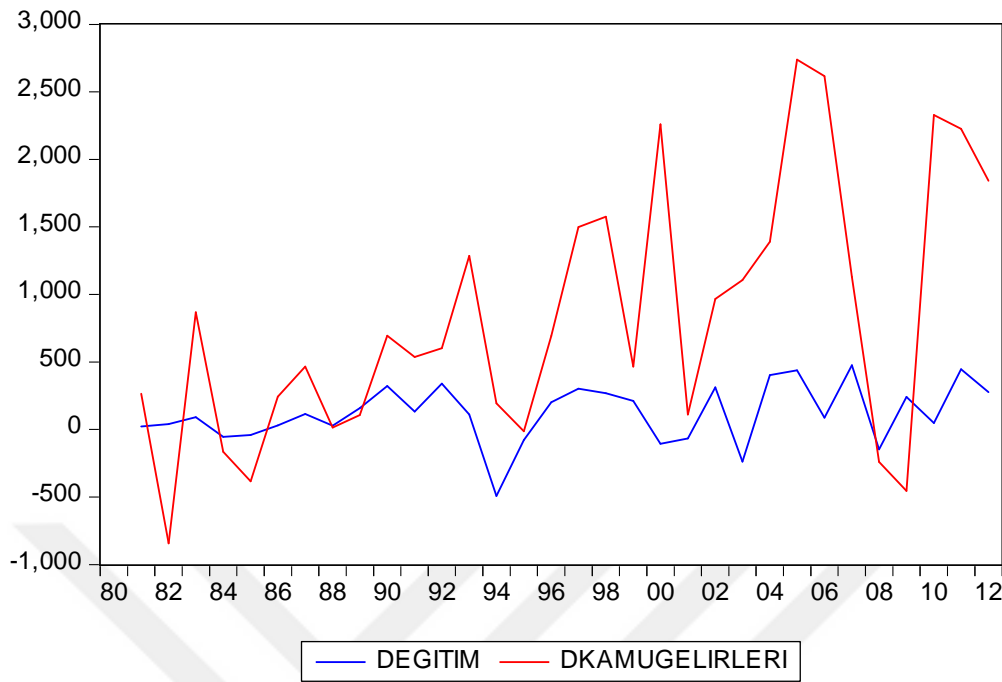
$$Y_t = Y_{(t-1)} + u_t \quad [\text{Hiçbiri}]$$

$$Y_t = \alpha + Y_{(t-1)} + u_t \quad [\text{Sabit}]$$

$$Y_t = \alpha + Y_{(t-1)} + \beta(t-T/2) + u_t \quad [\text{Sabit ve Trendli}]$$

Yukarıdaki modellerde sabit terimi, eğilim katsayısını, gözlem sayısını göstermektedir. Tüm modellerde hata terimi ortalaması sıfıra eşit olmakla beraber, ardışık bağımlı olabilir, dolayısıyla PP testi, GDF testinin varsayımlarına bağımlı değildir. Çünkü PP testi Newey-West hata düzeltme mekanizması kullanarak ardışık bağımlılığı ortadan kaldırır ve eş-variant varsayımını yerine getirir. Bu nedenle PP testi, Dickey-Fuller testinin kullandığı tüm kritik değerleri aynen kullanmaya devam eder. Hipotez testi Dickey-Fuller testinde sınırdışı gibi, eğilimi üzerinden H_0 hipotezinin test edilmesiyle yapılır ve H_0 'ın reddi bize serinin birim kök içermediğini yani durağan olasılıklı süreç karakteristiğini gösterir (<http://www.myistatistik.com/metodoloji/birim-kok/>)

Durağanlık serilerin grafiği ekil 3.2'de verilmiştir. Özellikle serilerde 1994, 2001 ve 2009 yıllarında yaşanan krizlerin etkisinden dolayı yaşanan sert düşüşler görülmektedir.

Grafik-3.2: Logaritması Alınmış Serilerin Birinci Derece Fark Grafikleri

3.4.2.3. Regresyon Analizi

Regresyon analizi, de i kenler arasındaki neden-sonuç ili kisini bulmamıza imkân veren bir analiz yöntemidir. Regresyon analizlerinde, iki veya daha fazla de i ken arasında bir ili ki bulunup bulunmadı ı ve varsa bu ili kinin derecesinin hangi yönde oldu unun belirlenmesi, istatistiksel çözümlenelerde çok sık kar ıla ılan bir sorundur.

Regresyon analizlerinde, de i kenlerin ba ımlı ve ba ımsız de i ken(ler) olmak iki gruba ayrılması bir zorunluluktur. Ba ımlı de i ken, ba ımsız de i ken(ler) tarafından açıklanmaya çalı ılan de i kendir. Ba ımlı de i ken, e itim harcamaları olmak üzere SPSS 16 paket programı ile yapılan analiz sonuçları tablo 3.8'de verilmi tir. Buna göre;

Tablo-3.3: SPSS Regresyon Model Özeti Tablosu

Model	R	R ²	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,980 ^a	,961	,960	231,74739

a. Predictors: (Constant), Gelir (Ba ımsız)

Tablo-3.3 SPSS Regresyon Model Özeti Tablosundaki R² sütunundaki değerlerden ba ımsız de ğ i ken konumundaki kamu gelirleri, ba ımlı de ğ i ken konumundaki e ğ itim harcamaları de ğ i kenine ait varyansı % 96 olarak hesaplanm ı tır. Hesaplanan sonuca göre ba ımlı de ğ i kende ki % 96,1'lik de ğ i imin, modele dâhil etti ğ imiz ba ımsız de ğ i ken tarafından açıklanmaktadır. Yani, e ğ itim harcamalarındaki de ğ i imin % 96,1' lik kısmı kamu gelirlerindeki de ğ i imler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo-3.4' de ise yorumlanması gereken de ğ er modelin anlamlılı ğ ını gösteren F istatisti ğ i ve bu de ğ erin anlamlılık düzeyini gösteren p de ğ eridir.

Tablo-3.4: Anova

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4,128E7	1	4,128E7	768,626	,000 ^a
Residual	1664912,379	31	53706,851		
Total	4,295E7	32			

a. Predictors: (Constant), Gelir (Ba ımsız)

b. Dependent Variable: E ğ itim (Ba ımlı)

Tablo-3.4'deki Anova tablosunun anlamlılık sütunundaki de ğ er ise söz konusu de ğ i kenler arasındaki ili kinin $p < 0,01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldu ğ unu göstermektedir. E ğ er bu sütundaki de ğ er 0,05'in üzerinde olsaydı ili kinin anlamsız (rastlantısal) oldu ğ u yorumunu yapacaktık. Yani olu turulan model bir bütün olarak

anlamli bulunmu tur. Modeldeki katsayıların tahmin de erleri ve bunlara ili kin t de erleri yer almaktadır. Katsayılar tablosu a a ıdaki gibi olu mu tur.

Tablo-3.5: Katsayılar Tablosu

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	246,106	71,462		3,444	,002
Gelir (Ba ımsız)	,134	,005	,980	27,724	,000

a. Dependent Variable: E itim (Ba ımlı)

Tablo-3.5'deki katsayılar tablosuna göre, ba ımsız de i ken olan kamu gelirlerindeki 1 birimlik artı , toplam e itim harcamalarını 1,134 birim artıracaktır. Bu katsayıya ili kin t de eri de her düzeyde anlamlı bulundu undan gelir de i keninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla uzun dönemli tahminler için kullanılabilir ve gerçek ili ki yi yansıyacak olan, standartla tırılmamı katsayılarından olu an regresyon denklemi,

$$y = 246,106 + 1,134*KG + u_i \text{ olarak yazılacaktır.}$$

3.4.2.4. VAR (Hata Düzeltme) Modeli

Çalı mada kamu gelirleri ile e itim harcamaları arasındaki ili kileri incelemek amacıyla yapısal olmayan VAR yönteminden yararlanılmı tır. Sims tarafından geli tirilen VAR modeli, seçilen bütün de i kenleri birlikte ele alan bir sistem bütünlü ü içerisinde incelemektedir. Model içinde kullanılan de i kenler arasında kesin bir biçimde içsel ve dı sal de i ken ayrımı söz konusu de ildir (Özgen ve Bülent Gülo lu, 2004:95).

ktisadi ili kilerin karma ıklı 1, birçok iktisadi olayın tek denklemler modeller yerine, e anl denklemler yardımıyla incelenmesine yol açmı tır. ktisadi hayatta, makro ekonomik de i kenlerin kar ılıklı olarak birbirlerinden etkilendikleri gözlenmektedir. Bu nedenle verileri salt içsel ya da dı sal de i ken olarak ayırmak zorla maktadır. E anl denklemlerinde, içsel-dı sal de i ken ayrımı gibi güçlüklerin çözümüne yönelik olarak öne sürülmü olan Vektör Otoregresif Modeller (VAR) ile bu zorluk a ılmaktadır. Ayrıca yine e anl denklemlerinde, belirlenme problemini a abilmek için bazen yapısal model üzerinde bazı kısıtlamalar yapmak gerekmektedir (Darnell,1994: 114-116).

VAR modellemesindeki temel amaç, de i kenler arasındaki ileri ve geri yönlü olan ba lantıyı ortaya çıkarmaktır. Buna göre; de i kenlerin VAR modeli:

$$E_{it} = f(Kamu Gelirleri)$$

$$Ed_t = \alpha_0 + \alpha_1 KG_t + u_t \quad (1)$$

Elde etti imiz “ecm” de erini (2) deki yerini koyarsak

$$Ed_t = \alpha_0 + \alpha_1 KG_t + ecm(-1) + u_t \quad (2)$$

Tablo-3.6: VAR Model Tablosu

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	25.51994	46.56226	0.548082	0.5880
DKAMUGELIRLERI	0.119193	0.038202	3.120092	0.0042
ECM(-1)	-0.452180	0.186370	-2.426250	0.0219
R-squared	0.299714	Mean dependent var		124.2258
Adjusted R-squared	0.249693	S.D. dependent var		218.8029
S.E. of regression	189.5276	Akaike info criterion		13.41871
Sum squared resid	1005780.	Schwarz criterion		13.55749
Log likelihood	-204.9900	F-statistic		5.991827
Durbin-Watson stat	2.018029	Prob(F-statistic)		0.006821

Sıradaki bölümde eğitim harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki nedenselliği belirlemek amacıyla Johansen E bütünleme analizi ile Granger nedensellik testleri yer almaktadır.

3.4.2.5. Johansen E bütünleme Analizi

Serilerin birinci dereceden durağan oldukları belirlendikten sonra denklemdeki değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığının belirlenebilmesi için E bütünleme testlerinin yapılması gerekir. Johansen E bütünleme yönteminde, VAR modeliyle hesaplanan gecikme sayısı, Akaike Bilgi Kriterine göre 1 olarak alınacaktır.

Tablo- 3.7: Johansen E bütünleme Test Sonuçları

E bütünleme Vektör Sayısı	Özdeğer	z istatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
0	0.399388	24.84373	15.49471	0.0015
1	0.272629	9.549567	3.841466	0.0020
E bütünleme Vektör Sayısı	Özdeğer	Azami özdeğer istatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
0	0.399388	15.29416	14.26460	0.0343
1	0.272629	9.549567	3.841466	0.0020

Tablo- 3.7'ye göre, hem iz hem de azami özdeğer istatistik değerleri, yüzde 5'lik kritik değerlerden daha yüksek çıktığı için, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucu ortaya çıkmış ve değişkenler arasında E bütünlemenin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.2.6. Granger Nedensellik Testi

Granger (1969), nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır “Y'nin öngörüsü, X'in geçmişi değerleri kullanıldığında X'in geçmişi değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir”. Bu tanımlamanın doğruluğu test

edildikten sonra ili ki $X \rightarrow Y$ ekinde gösterilir. Bu test ile bir tahmin de il nedensellik çıkarsaması yapıldı ı için de i kenler önceden dura nla tırılmalıdır (Granger, 1988: 554)

ki zaman serisi arasındaki nedenselli in ilk operasyonel tanımı Wiener tarafından yapılmı tır. Söz konusu tanım geni letilmi ve en büyük katkıyı yapmı olması sebebiyle “Granger nedensellik sınaması” olarak adlandırılmı tır. Granger, operasyonel nedensellik tanımına dayanarak yeterince yüksek dereceli iki de i kenli otoregresif bir sürecin tahmini yardımıyla, nedenselli in test edilebilir hale gelmesini sa lamı tır. Böylece X 'in Y 'ye veya Y 'nin X 'e neden olup olmadı ı hipotezi test edilebilir hale gelmi tir (I ı ıçok, 1994: 92).

Granger nedensellik analizinde üç tür sonuç ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki, nedenselli in iki de i kenden sadece birinden di erine do ru olması olup, buna tek yönlü nedensellik denir. kincisi, nedenselli in her iki de i kene do ru olması durumu olup buna da iki yönlü nedensellik ve son olarak da de i kenlerin birbirinin nedeni olmaması durumu olarak ayrılabilir.

Tablo-3.8: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselli in Yönü	Gözlem	F	Olasılık (p)	Sonuç
Kamu Gelirleri => E itim Harcamaları	32	4,04992	0,05354	KABUL
E itim Harcamaları => Kamu Gelirleri		2,48175	0,12602	RED

Tablo-3.8'de verilen Granger Nedensellik analiz test sonuçlarına göre, söz konusu ili ki tek yönlü olup, e itim harcamalarından kamu gelirlerine do ru Granger nedensellik ili kisi bulunamazken, kamu gelirlerinden e itim harcamalarına do ru Granger nedensellik ili kisi bulunmu tur. Yani kamu gelirlerinden e itim harcamalarına

do ru tek yönlü nedensellik ili kisi vardır. Bu sonuca göre, kamu gelirlerindeki de i me, e itim harcamalarında meydana gelen de i menin nedenidir denilebilir.

3.5. ANALİZ SONUÇLARININ YORUMLANMASI

Yapılan nedensellik çalışmasında, öncelikle verilerin yıllar itibariyle değişimleri ve enflasyondan arındırılarak reel hale dönüştürülmüştür. Eğitim için yapılan harcama ile kamu gelirleri tutarları birim kök tespit edildiği için, verilerin birincil farkları alınarak durağanlaştırılmış ve seriler için en uygun gecikme uzunluğunun da 1 olduğu yapılan analiz kapsamında tespit edilmiştir.

SPSS analiziyle eğitim harcamalarındaki değişiminin % 96,1'lik kısmının kamu gelirlerindeki değişimler tarafından açıklandığı, değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı, uzun dönemli, çok güçlü pozitif ve oluşturulan modelin de bir bütün olarak anlamlı olduğu ortaya konulmuştur.

Tez kapsamında değişkenlere Granger nedensellik analizi uygulanmış ve kamu gelirlerinden eğitim harcamalarına doğru Granger anlamında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yani, kamu gelirlerinden eğitim harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bu sonuca göre, kamu gelirlerindeki değişim, eğitim harcamalarında meydana gelen değişimin nedenidir, denilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı; eğitim harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu analizler için Eviews 7.1 Ekonometrik yazılım programı ile SPSS paket programları kullanılmış olup, uygulama kısmında 1980-2012 dönemlerine ait 33 adet yıllık veri kullanılmıştır. Analiz kapsamında, serilere ilişkin grafikler, genelletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi, Phillips Peron birim kök testi, regresyon modeli, Johansen eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testlerinden yararlanılmıştır. Regresyon analizinde ilişkinin yönü belirlenmiş ve bulunan sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Eğitim, hem bireyin hem de toplumların gelişmesini sağlayan, ekonomik kalkınmayı destekleyen, kültürel değerleri koruyup geliştirerek gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan süreçler toplamıdır. Mevcut eğitim sistemleri ile ülkelerin kendilerini nasıl tanımladıklarını, hangi politikaları benimseyip kendilerine nasıl bir gelecek hazırladıklarını belirlemede kullanılan göstergelerden bir tanesidir. Bu bakımdan eğitim hizmetlerine yeterli finansal desteğin sağlanması gerekmektedir.

Eğitim hizmetlerinin yarı kamusal bir hizmet olması, bu hizmetin hem devlet hem de özel sektör tarafından verilmesini gerekli kılmaktadır. Çalışma çerçevesi içerisinde eğitim harcamalarını sadece devlet tarafından yapılan harcama rakamları esas alınmış, özel sektör ve hane halklarının yaptığı harcama tutarları verilere ulaşılmadığı için zorluklar nedeniyle kapsam içerisine alınmamıştır.

Eğitim harcamaları, incelenen tarihler itibarıyla ekonomik sınıflandırmaya tabi tutulmuş, hükümetlerin eğitim için ayırdıkları bütçelerin, ortalama olarak % 85'inin eğitim hizmetlerinin devamı niteliğinde görülen cari harcamalara ve cari harcamalar içerisinde de büyük bir bölümünün de personel harcamalarına ayrıldığı görülmüştür.

Eğitim için yapılan harcamaların, OECD'ye üye ülkeler arasında kıyaslandığında yeterli olmadığı ve OECD ortalamasının da altında izlendiği tespit edilmiştir.

Bir diğer ara tırma verisi olan kamu gelirleri ise, devletin ekonomik, mali ve sosyal nitelikteki fonksiyonlarını gerçekleştirmek üzere hukuk kuralları içerisinde çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerin tümünü ifade eder. Kamu gelirlerinin ortalama % 83'ünü vergiler oluşturmakta olup kalan kısmını ise resim, harç v.b. gelirler olan vergiden dışı gelirler oluşturmaktadır. İncelenen dönem itibarıyla vergilerde kendi içlerinde dolaylı ve dolaysız vergi olarak ayrıma tabi tutulmuştur. Bu ayırım sonucunda, dolaylı vergilerin vergi gelirleri içerisindeki oranı 1980'den 2012 yılına kadar % 37 den % 63'e kadar çıkmıştır. Bu oranın artmasında da 1985 yılında katma değer vergisinin yürürlüğe girmesi etkili olmuştur. Dolaylı vergilerin yapılan alımları üzerinden alınması, mükellefinin çok geniş olması ve hemen nakit olarak ödenebilmesi gibi sebeplerden dolayı hükümetlerin tercih ettiği bir vergi türü olmuştur ama bu tercih de beraberinde vergi adaletini bozmuştur.

24 Ocak kararlarıyla başlayan yeniden yapılanma sürecinde hükümetler gerekli tedbir ve tasarruf önlemlerini almıştır ancak 1994, 1999, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizler nedeniyle hükümetler kolay para bulabilmek adına vergilere yüklenmiştir bunun da en kolay yolu dolaylı vergi oranlarını artırmakta bulmuşlardır. Ayrıca, 4811 sayılı Vergi Barışı Kanunu, 2008 yılı Varlık Barışı Kanunu ile 2011 yılında Cumhuriyet tarihinin en büyük mali düzenlemesi yapılarak kamu gelirleri ile ilgili çok önemli adımlar atılmıştır.

Eğitim harcamaları bağımlı, kamu harcamaları değişkeni ile arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla her iki değişkene ilk önce ADF birim kök testi uygulanıp serilerin hangi seviyelerde durağan oldukları belirlenmiştir ve her iki serinin de 1. derece farkları

alındı ında serilerin dura an hale geldi i tespit edilmi tir. Phillips Peron birim kök testi ile de bu sonuçlar do rulanmı tır.

Analizin son kısmında ise de i kenlere Johansen E bütünle me testi yapılmı ve de i kenlerin uzun dönemli bir ili kisinin oldu u tespit edilmi ve ardından yapılan Granger nedensellik testiyle de, de i kenler arasında tek yönlü bir ili ki belirlenmi , kamu gelirlerinden e itim harcamalarına do ru Granger anlamında bir nedensellik ili kisi tespit edilmi tir.

KAYNAKÇA

- AKDO AN** Abdurrahman: **“Kamu Maliyesi ”**, Gazi Kitabevi, Geli tirilmi 6. Baskı, Ankara, 1997.
- AKDO AN** Abdurrahman : **“Kamu Maliyesi”**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.
- AKKAYA** Onur : **“ Türkiye’de 1980 Sonrası Ya anan Liberazizasyon Sürecinde Döviz Kuru De erlerinin Analizi”**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, zmir, 2007.
- ALLEN R.G.D.** : **“Statistics for Economists”**, ngiltere, 1964.
- ALTAY** Asuman: **“Be eri Sermayenin Kar ıla tırmalı Analizi”**, TÜG AD Yayınları, stanbul, 2005.
- ARABACI** . Bakır: **“Türkiye’ de OECD Ülkelerinde E itim Harcamaları”**, Fırat Üniversitesi E itim Fakültesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 35, Elazı , 2011.
- ARSLAN** brahim ve zgi **BALCI**: **“The Analysis of the Relationship Between Human Capital and Economic Growth in Information Scoiety (1990-2006)”**, Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt 1, Avcı Ofset Matbaacılık, stanbul, 2007.
- ARSLAN** Mustafa: **“4811 Sayılı Vergi Barı ı Kanunu Bir Af Kanunudur”**, Vergi Raporu Dergisi, Sayı:64, Nisan-Mayıs 2003.
- ASLAN** Hanifi : **“Hizmet Ekonomisi”**, Alfa Basım Yayım Da ıtım, stanbul, 1998.
- ATAÇ** Beyhan: **“Maliye Politikası”**, E itim, Sa lık ve Bilimsel Ara tırma Çalı maları Vakfı Yayınları, Eski ehir, 2002.

B RCAN smail: “**E itim ve stihdam, Demokratik E itim Kurultayı**”

<http://www.netreferanscom/dilmac/makale/DEMOKRAT%C4%B0T%20E%C4%C9E%C4%B0T%C4%B0M%20Kurultayı%20Rapor.>

BERKSOY Turgay: “**Türkiye’de Konsolide Bütçe çinde Yer Alan Özel Gelirler ve Fonlar**”, XIV. Türkiye Maliye Sempozyumu, Kamu Kesimi Finansmanında Vergi Dı ı Normal Gelirler ile Özel Gelirler ve Fonlar, A.Ü. BF 12-15 Mayıs 1999, Belek -Antalya, A.Ü. Basımevi, Eski ehir, 2000.

CHAREMZA W.W. , DEADMAN, D.F.: “**New Directions In Econometric Practice**”, Edward Elgar Publishing Limited, England,1993.

Ç ÇEK Halit: “**Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Kar ı Tutum ve Tepkileri (stanbul li Anket Çalı ması)**”, stanbul Serbest Muhasebeci Mali Mü avirler Odası, 2006.

Ç ÇEK Halit, Do an **BOZDO AN:** “**Avrupa Birli inde E itim ve Sa lık Hizmetlerine Yapılan Vergisel Te vikler: Almanya, ngiltere ve Fransa Örnekleri**”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 38, Cilt 10, 2011.

ÇOBAN Orhan: “**Be eri Sermayenin ktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örne i**”, .Ü. SBF Dergisi, Mart, Sayı 30, 2004.

ÇÖMLEKÇ Necla: “**Türkiye’nin ktisadi Kalkınmasında E itimin Rolü**”, Eski ehir ktisadi Ticari limler Akademisi Yayınları No: 85/45, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.

DARNELL A.C.: “**A Dictionary Of Econometrics**”, Printed and Bound In Great Britain By Hartnolls Limited, Bodmin-Cornwall, England,1994.

DEMREL Erhan, **Göktu** Cenk **AKKAYA** ve **Elif BA** , “**Finansal Piyasa Etkinli i: S&P 500 Üzerine Bir Uygulama**”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, Sivas, 2010.

DENSON E.W. : “**Education, Economic Growth and Gaps in Information**”, The Journal of Political Economy, 1962.

DERD YOK Türkmen: “**1980 Sonrası Borçlanma Politikaları**”, <http://www.maliye.gov.tr/apk/MALDER/INT1980SONRASI.pdf>, 2003.

DEK Üstün: “**Fonlar ve Denetim**”, Çağdaş Sayı tay Denetimi Sempozyumu, 4-5 Haziran, Ankara, 1987.

DECKEY D.A. & **Fuller** W. A., “**Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root**”, Journal of American Statistical Association, Vol. 74, No: 366, 1979.

DEKME Nedim: “**Ekonometri, Temel Kavramlar ve Uygulamalar**”, Nobel Yayınevi, Yayın No: 1444, Ankara, 2009.

EDZ AN Nihat: “**Kamu Maliyesi**”, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2008.

EKER Aytaç: “**Kamu Maliyesi**”, Anadolu Matbaası, İzmir, 1999.

ERDEM Metin, Doğan **ENYÜZ**, Smail **TATLIOĞLU**: “**Kamu Maliyesi**”, Ekin Yayınları, 3. Basım, Bursa, 2003.

ERGNAY Akif: “**Kamu Maliyesi**”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973-1974.

GELİR DARESİ BAŞKANLIĞI **BASIN DUYURUSU**, 04.01.2010, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/BasinBultenleri/04012010basinbulteni.html (22.08.2013).

GRANGER C.W.J.: “Some Recent Developments in a Concept of Causality”

Journal of Econometrics, 1988.

GUJARATI, D.N: “**Temel Ekonometri**”, Çeviren Ü. enesen & G.G. enesen,

İstanbul Literatür Yayınları, 1999.

GÜRİSOY Bedri: “**Kamu Maliyesi**”, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi

Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.

HO GÖRÜR Vural ve Gamze GEZGİN: “**Ekonomik ve Sosyal**

Kalkınmada Etkinlik”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Etkinlik Fakültesi

Dergisi, Cilt 2, Sayı:1, 2005, [http : // efdergi. yyu.edu.tr](http://efdergi.yyu.edu.tr).

İ İ İÇOK Erkan, “**Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi**”, Uluda

Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1994.

NCE Macit: “**Devlet Borçlanması**”, Kalite Matbaası, Ankara, 1976.

KARAARSLAN Erkan: “**Kamu Kesimi Etkinlik Harcamalarının Analizi**”,

Maliye Dergisi Sayı 149, Aralık, 2005.

KARAKÜTÜK Kasım: “**Yükseköretimin Finansmanı**” Milli Etkinlik Dergisi,

Sayı 171, Ankara, 2006.

KARSLI Mehmet: “**Öretmenlik Mesleğine Giriş**”, Öretmen Yayınları, Ankara,

2004.

KAYIM Halil: “**statistiksel Ön Tahmin Yöntemleri**”, Hacettepe

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.

KORKMAZ Esfender: “**Vergi Yapısı ve Gelişimi**”, İstanbul, 1982.

KUTLAR Aziz: “**Ekonometrik Zaman Serileri**”, Gazi Kitabevi, Ankara,

2000.

LEV N H.M. :“**School Finance**”, International Encyclopedia of 1995 Economics of Education Second Edition, Cambridge: Cambridge University, 1995.

MEB, Millî E itim statistikleri: Örgün e itim 2008–2009, Ankara.

MEB, Millî E itim statistikleri: Örgün e itim 2012–2013, Ankara.

NADARO LU Halil: “**Kamu Maliyesi Teorisi**”, Geli tirilmi 10. Baskı, Beta, stanbul, 1998.

NADARO LU Halil: “**Kamu Maliyesi Teorisi**”, Geli tirilmi 11. Baskı, Beta Yayıncılık, stanbul, 2000.

NEWBOLD P., Causality Testing in Economics, Time Series Anlysis: “**Theory and Practice 1**”, North Holland Publishing Company, 1982.

ONGUN Tuba: “**Yabancı Sermaye ve Dı Borçlar, Türkiye Ekonomisi**” maj Yayınevi, Ankara, 2001.

ORTAÇ Rifat: “**Cumhuriyetimizin 80. Yılında E itim Harcamaları**”, Gazi Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5. Cilt, 2. Sayı, Ankara, 2003.

OYAN O uz ve Ali Rıza AYDIN: “**Türkiye’de Maliye ve Fon Politikaları: Alternatif Yöneli ler**”, Adım Yayıncılık, Ankara, 1991.

Ö ÜTÇÜ Mehmet, “**nsan Sermayesi E itim ve leri Teknolojiye Yatırım**”
http://www.alomaliye.com/mehmet_ogutcu_insan_sermayesi.html

ÖNDER zzettin: “**Türkiye’de Kamu Maliyesi Finansal Yapı ve Politikalar**”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, stanbul, 1993.

ÖNER Erdo an: “**Türkiye’de Bütçe Harcamalarının Genel Bir De erlendirilmesi**”, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de Bütçe

Harcamaları, 15-17 Mayıs 1997, Antalya/Türkiye, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü, İstanbul, 1998.

ÖZBARAN Hakan: “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Be Yılının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, Sayı 145 Dergisi, No:53, Ankara, 2004.

ÖZBLEN Evke: “Kamu Maliyesi”, Ünyay Yayıncılık, İstanbul, 1997.

ÖZGEN Ferhat Başkan, Bülent GÜLOLU, "Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi," METU Studies In Development, 2004.

ÖZGÜR Emel: “Türkiye’de Kalkınmaya Yönelik Eğitim Politikaları ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönümü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2005.

ÖZMEN Ahmet: “Zaman Serileri Analizinde Box-Jenkins Yöntemi ve Banka Mevduat Tahmininde Uygulama Denemesi”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1986.

ÖZSOY Ceyda: “Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli ile Analizi”, The Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management, 2009.

ÖZSOYLU Ahmet: “Türkiye’de Kamu Sektörü”, Kamu Maliyesi Ders Notları, Çukurova Üniversitesi .B.F., Adana, 1998.

ÖZU URLU Yasemin ve Veli KARGI: “Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Dağılımı Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 14, Sayı:1, 2007.

PALAMUT Mehmet ve Mehmet YÜCE: “Türkiye’de 1980-2000 Döneminde

Gerçekle en Gelir Da ılımının stenen Vergi ile E itim ve Sa lık

Harcamaları li kisi”, Türkiye’de 1980 Sonrası Mali Politikalar, XVI.

Türkiye Maliye Sempozyumu, Celal Bayar Üniversitesi .B.F., Maliye Bölümü, Antalya, 2001.

PEHL VAN Osman: “Kamu Maliyesi”, Derya Kitabevi, Trabzon, 2009.

PSACHAROPOULOS, G. ve WOODHALL M.: “E itimin Ekonomik

Büyüme Katkısı”, E itim Ekonomisi Seçilmi Yazılar, (Çeviren:

Yüksel Kavak, Berrin Burgaz), Ankara: Pegem Yayın No: 14, 1994.

SAKAL Mustafa: “Türkiye’de Mali Disiplin Sorunu: Kamu Açıkları ve

Borçlanmanın Sürdürülebilirli i (1988-2000) Dönem Analizi”, Gazi

Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara 2003.

SAYAR Nihat: “ Kamu Maliyesi”, Sermet Matbaası, stanbul 1975.

SEVÜKTEK N Mustafa ve Mehmet NARGELEÇEKENLER:

“Ekonometrik Zaman Serileri Analizi”, Nobel Yayın Da ıtım,

Ankara, 2010.

SHULTZ T.W.: “Reflections on Investment in Man”, Journal of Political

Economy, October, 1968.

SÖNMEZ Sinan, “Toplumsal Gereksinmeler, Kaynak Da ıtımı ve Pareto

Optimumu”, Gazi Üniversitesi .B.F. Yayını, No:17, Ankara, 1983.

SÖNMEZ Sinan: “Piyasa Ekonomisi ve Devlet Müdahalesi”, Bitiren

Ekonomi: Liberalizm, Devlet Müdahalesi ve 24 Ocak, Bilim ve Sanat

Kitapları, stanbul, 1986.

SUSAM Nazan: “Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikaları (1923-2008)”,
Derin Yayınları, stanbul, 2009.

SUSAM Nazan, Nagehan OKTAYER: “Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri çinde Dolaylı ve Dolaysız Vergiler (1995-2005)”,
Atatürk Üniversitesi ktisadi ve dari Bilimler Dergisi, Cilt 21, Sayı 2,
Erzurum, 2007.

AHBAZ Ümit: “Zaman Serilerinde Nedensellik Analizi: Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Turizm Gelirleri Arasındaki li kinin Nedensellik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskisehir, 2007.

AH NKAYA Serdar: “ stikrar Programları Üzerine Bazı Gözlemler ve Yeni ktisat Politikası Yaklaımı”, Mülkiyeliler Birli i Dergisi, C. 18, Ankara, 1993.

TED MEN Orhan: “Yüksek Kademe Yöneticilerinin E itilmesi ve Geli tirilmesi”, Doktora Tezi, stanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, stanbul, 1972.

TEMELL Sezai: “1990’lardan Günümüze Bütçelerde E itim Harcamaları Üzerine Bir De erlendirme ”,

http://www.egitimsen.org.tr/makale/sezaitemelli_mart2003.html

TOBB, “Türk Vergi Sistemi, Sorunlar-Çözüm Önerileri”, Ankara, 2004.

TURAL Necla: “E itim Finansmanı”, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002.

TÜ K, Türkiye statistik Kurumu, 2006.

TÜRK smail: “Kamu Maliyesi”, Eda Matbaası, Ankara, 2002.

ULUTÜRK Süleyman: “Türkiye’de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının

Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü”, Akça Basım Yayım
Dağıtım, Ankara, 1998.

UTKULU Utku, “**Comtegration Analysis: An Introductory Survey With
Applications to Turkey**”, I.Ulusal Ekonometri ve Statistik
Sempozyumu Bildirileri, İzmir, 1993.

ÜNAL I ıl: “**Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi**”, Epar Yayınları, Ankara, 1996.

YEREL Burçin: “**Katma Değer Vergisi Uygulamaları**”, Dergi-Den, Denet
Yayıncılık Ltd. ti, Yıl 1, Sayı 15, Temmuz 2001.

YILDIRIM Erhan ve Refia YILDIRIM: “**1980 Sonrası Uygulanan Maliye
Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri**”, Türkiye’de 1980
Sonrası Mali Politikalar XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu, Celal Bayar
Üniversitesi, .B.F. ,Maliye Bölümü, Antalya, 2001.

YILMAZ Hakan: “**Türkiye’de Vergi Yapısı ve 1980’den Sonra Sektörel Vergi
Yüklerinin Gelişimi**”, Uzmanlık Tezi-DPT, 1996, Ankara.

WORLD BANK, Education Sector Study, World Bank Washington D. C.,
U.S.A., December 2005.

YARARLANILAN İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.alomaliye.com/mehmet_ogutcu_insan_sermayesi.html

http://www.egitimsen.org.tr/makale/sezaitemelli_mart2003.html

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/VBKII79.html>

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/BasinBultenleri/04012010basinbulteni.html

<http://www.maliye.gov.tr/apk/MALDER/INT1980SONRASI.pdf>, 2003.

<http://www.myistatistik.com/metodoloji/birim-kok/>

<http://www.netreferanscom/dilmac/makale/DEMOKRAT%C4%B0T>

[%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20Kurultay1%20Rapor](http://www.netreferanscom/dilmac/makale/DEMOKRAT%C4%B0T%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20Kurultay1%20Rapor).

<http://www.patronlardunyasi.com/yhaber.asp?haberid=105646>

ÖZGEÇM

Ankara'da doğdu. Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İletme-Muhasebe bölümünü bitirdi. 2000 Yılından itibaren değişik üniversitelerde görev aldıktan sonra, Ordu Üniversitesinde akademik personel olarak çalışmaya devam etmektedir.

